

אורות התורה הראייה קוק

מהדורה בלתי מוגהת

2	פרק א. תורה שבכתב ותורה שבעל פה
3	פרק ב. תורה לשמה
4	פרק ג. פרטי תורה וכללותיה
6	פרק ד. כל התורה כולה
7	פרק ה. אותיות התורה
8	פרק ו. למוד התורה
11	פרק ז. צער בטול תורה
13	פרק ח. הלמוד והמעשה
14	פרק ט. דרכי תורה ונתיבותיה
19	פרק י. לסתרי תורה ורזיה
22	פרק יא. פעולת התורה והדרכתה
25	פרק יב. התורה לישראל ולעולם
26	פרק יג. תורת חוץ לארץ ותורת ארץ ישראל

פרק א. תורה שבכתב ותורה שבעל פה

א.

תורה שבכתב אנו מקבלים ע"י הציור היותר עליון ויותר מקיף שבנשמתנו. אנו מרגישים מקרבה את הבהקת תפארת האורה החיה הכללית של כל היקום. דואים אנו על ידה למעלה מכל הגיון ושכל, חשים אנו רוח אלהים עליון מרחפת עלינו, נוגעת ואינה נוגעת, טסה על פני חיינו ממעל להם ומזרחת אותם באורה. האור מבהיק, נוצץ וחודר בכל, תחת כל השמים ישרהו. לא רוח האומה חוללה אור גדול זה, - רוח אלהים יוצר כל יצרה, תורת חיים זאת יסוד יצירת כל העולמים כולם. בתורה שבעל פה אנו יורדים כבר אל החיים. אנו חשים שהננו מקבלים את האורה העליונה בצנור השני שבנשמה, בצנור המתקרב לחיי המעשה. אנו חשים, שרוח האומה, הקשורה כשלהבת בגחלת באור תורת אמת, היא גרמה באופיה המיוחד, שתורה שבעל פה נוצרה בצורתה המיוחדת. ודאי כלולה היא תורת האדם הזאת בתורת ד', - תורת ד' היא גם היא. העין הפקוחה של צופה באספקלריה המאירה, הנאמן בכל בית ד', לא אפשר שממנה תהיה נעלמת שפעת חיים זאת לכל פתוחיה. גם מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש - הכל נאמר למשה מסיני. ושני אורים הללו עושים עולם שלם, ששמים וארץ ישקו בתוכו.

ב.

תורה שבעל פה מונחת בעצם אופיה של האומה, שמצאה את ברכתה ע"י הגילוי השמימי של תורה שבכתב. בהתגלותה נמוכה היא תורה שבעל פה מתורה שבכתב. כי הרי הגורם הראשי למצא את נתיבתה היא התורה שבכתב. היחש העליון של האומה עם האלהות העליונה, עם המגמה של המגמות, עם הנצח וההוד שבעולמים ומלמעלה של כל כללותם. אבל בצורה הפנימית הלא התורה ניתנה לישראל בשביל סגולתם הפנימית העליונה, הרי גרמה סגולה אלהית גנוזה זו להופעת תורה מן השמים עליהם, ונמצאת עליונה תורה שבעל פה בשרשה משורש תורה שבכתב, "חביבין דברי סופרים יותר מדברי תורה".

ג.

יניקת תורה שבעל פה היא בגניזו מן השמים ובגילוי מהארץ. וצריכה ארץ ישראל להיות בנויה וכל ישראל יושבים עליה מסודרים בכל סדריהם, מקדש ומלכות, כהונה ונבואה, שופטים ושוטרים וכל תכסיסיהם, אז חיה היא תורה שבעל פה בכל זיו תפארתה, פורחת ומעלה נצה ומתחברת לתורה שבכתב בכל שעור קומתה. בגלות נפרדו התאומים, נתעלתה תורה שבכתב למרומי קדשה, וירדה תורה שבעל פה בעומק תחתית, ומ"מ היא מקבלת יניקה חשאית מאור תורה שבכתב מספיח העבר, המספיק להעמידה בחיים מצומצמים. והיא יורדת ונופלת בכל יום ויום עד אשר יפוח היום ואור החיים יבא מאוצר גאולת עולמים, וישראל יעשה חיל, ינטע על ארצו וישגשג בכל הדר סדריו. אז תחל תורה שבעל פה לצמח מעומק שרשה, תעלה מעלה מעלה, ואור תורה שבכתב יזריח עליה קרני אורה מחדש, חדשים לבקרים. והדודים יתאחדו בונה אפריזים, ואור נשמת אל חי העולמים המתגלה בתחתית ישראל וברום קרנו, יאיר באור שבעת הימים של אור החמה ואור הלבנה גם יחד, והיה אורם ישר חודר ומושך מזה לזו, ועונה את הארץ ואת העם בכל יפעת חיים. והיה אור הלבנה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים, ביום חבש ד' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא.

פרק ב. תורה לשמה

א.

ענין תורה לשמה - לשם התורה. כי מציאות החכמה הוא רצון השיית שתהיי בפעל, והיא מציאות יותר נחמדה ומעולה מכל מה שאפשר להחשב, ואין החסרון כי אם מצדנו, שמצד היותנו שקועים בגוף אין אנו מכירים כל ענין וחוזק ועילוי מציאותה. וחכמת התורה הרי היא הגילוי האלהי כפי רצונו יתי' הבא מצד עבודתנו ותלמודנו. והנה כל הלומד תורה הוא מוציא מהכח אל הפעל את מציאות חכמתה מצד נפשו, ובודאי אינו דומה האור המתחדש מצד חיבור התורה לנפש זו לאור הנולד מהתחברותה לנפש אחרת, ואם כן הוא מגדיל התורה ממש בלמודו, וכיון שהקב"ה רוצה שיגדיל תורה, הדרך הישר הוא שילמד האדם מצד אהבתו את האור הגדול, שרוצה השיית בגילוי מציאותו, שיתגדל יותר ויותר. ומכל שכן לחדש בתורה, שהוא ודאי הגדלת התורה ממש באור כפול.

ב.

עיקר למוד תורה לשמה, בענינים הרוחניים מתקיים הדבר כפשוטו, כי קרבת ד' ורוממות הקדושה גלויה בהם, והאדם מתרומם על ידם, ובענינים המעשיים צריכים להבין שהם כולם סעיפים ולבושים של אור היושר והצדק האלהי, ובתוך כל הפרטים יחד נמצאת הנשמה האלהית של שכלול העולם, בחיים בחומר ורוח, בחברה וביחיד, וממילא נוקב האור ויורד ג"כ בכל פרט ופרט. וכיון שרגש הלב והשכל הפנימי נתון להארה האלהית הכללית, המסתתרת בכל המון הלמודים המעשיים, מתהווה עי"ז גילוי פנימי בכל פרט ופרט, שיוצא לאור לפי כשרון רוחו של כל אחד. לפעמים מתרחב הרעיון ומתגלם עד שאפשר ג"כ לבטא ולבאר את ניצוץ האור האלהי, שנתפס באיזה מן הפרטים, וברוממות מעלה בכל הפרטים, ולפעמים מתגלה הדבר רק בתור התנוצצות עדינה בחדרי הלב, אבל מ"מ היא מעלה את הנשמה למצב נעלה, שהחיים כולם מזדככים על ידה. וזהו "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה", וההארה הכללית לעומתה נאמר "ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו".

ג.

כשעוסק בתורה, בדברים פשוטים, יראה איך ירד האור העליון בצורה נפלאה, עד שנתישב כ"כ יפה בעולם המעשה, וירחיב לבבו על היקר הגדול הזה ועז החיים הללו, הנובעים ממקור קודש הקדשים המלאים עי"י השביל המקודש של אור ישראל בכל העולם כולו, וידע ברור שהאור הזה, המצומצם כ"כ בתיבות ובאותיות, במנהגים, במעשים, בדינים, בפלפולים, ובסברות פוגש הוא את האור העליון המרומם מכל אלה, ומתרחץ בו, ומשתעשעים הם יחד, ואור חי העולמים מתמלא זיו ועונג גדול מהפגישה התמידית הזאת, שבאה מכח העוסק בתורה לשמה, שעושה שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה.

ד.

אחד מהדרכים של עסק התורה לשמה הוא, להעשיר את כנסת ישראל בכחות רוחניים גדולים, וכל מה שמתרבה אור התורה, ועמה חבתה וכבודה, בלב אחד מישראל, הרי הכח היסודי של האומה מתחזק ומתאמץ, והנשמה הפרטית של זה האיש, הפועל ברכה כללית זו, היא מצד עצמה ג"כ מתגדלת ומתהדרת, משתלמת ומתפארת בענפים רבים ורעננים, ומשלחת שרשים רבים ואדירים, ומשתרשת עי"י בשרשי עץ

החיים האמתיים, שכפי טהרתה וגבורתה תכיר ותחוש את עומק נועם טעמים של החיים המאושרים הללו. "וחכך כיון הטוב הולך לדודי למישרים, דובב שפתי ישנים".

ה.

כשלומדים תורה לשמה עושים חסד עם כנסת ישראל. הא כיצד, רוח האומה מתחזק על ידי מה שבניה מתפרנסים בפרנסתם הרוחנית מפרי רוחה, והתורה כולה היא מלאה רוח ישראל, וכל יחיד העוסק בתורה הוא מגלה כח חיים חדש בנשמת ישראל ע"י המזון הנשמתי שהוא מקבל מהתורה. וכל מה שהתלמוד יותר מואר ומוכתר יותר בדעה רחבה ובשכל טוב, וכל מה שמתוספת בו יותר נדיבות לבב וטהרת נפש, כן כח החיים הישראליים הולך ומתגלה על ידו ונותן להאומה כח ושמחת חיים להתעודד ולקום. וכל הרפיונות שבאים לעולם ברוח ישראל, מקורם הוא שכחת התורה ורפיון ידיים מן התורה.

ו.

יסוד תורה לשמה הוא הגברת כחה של כנסת ישראל, הנמצאת גנוזה בקרבנו. וכל מה שנוציא יותר אל הפועל סעיפי ידיעות והרחבת רגשות ממנה, הננו מגדלים את כחה ומזהירים את יפעתה, והרינו מגדילים את התורה עצמה, שהיא רוחניות החיים האמתיים של כנסת ישראל, הצפונה בנו, והחבויה בכל התורה כולה ובכל פרט מפרטיה.

ז.

עיקר למוד תורה לשמה אי אפשר לבא כ"א ע"י הכשר זה של ההבנה וההדגשה הבאה עמה, איך כל פרטי תורה חביבים חבת קדש ואיך האור הכללי, המלא חיים ומביא חיים לעולם, מתפלש הוא בכל הפרטים כולם.

פרק ג. פרטי תורה וכללותיה

א.

קשר התורה בהקב"ה, זהו יסוד עבודת הקודש של אנשי הסגולה. הרינו עוסקים בהלכות, בנתוחיהן ובפרטיהן, יודעים אנו בדרך כלל, שכל דברי תורה הנם ארחות ד', נובעים ממקור החיים העליונים. אמנם בנשמה הלא חיה היא העריגה האלהית. נועם ד' מפעם בקרבה, וקרבת אלהים לה טוב מכל מחמדים, ואותה העריגה העדינה היא מורגשת גם בלב החיים, לבי ובשרי ירננו אל אל חי. ולהרים את מעלת ההרגשה האצילית הטמונה גם בקרב כל חגוי התורה ופרטיה כולם, לאותה המדה של ההרגשה העליונה הכוללת, שהיא מפכה בנשמה מהנועם העליון, - פעולה זו, הבאה מתוך משאת נפש אדירה, היא שייכת לקשרה של תורה בהקב"ה, דהיינו לקשר תורה דלתתא הפרטית עם תורה דלעילא הכללית

ב.

כשמעלים הדברים למעלה בבהירות הכונה, מתוספת תמיד ידיעה בעושר המציאות העליון, וחשק אהבת עולם ואהבה רבה לאור אין סוף מתבסמת בעדן החיים, והביטו אליו ונהרו. ובהיסח הדעת

וענינותו מתקדרים פני שמים, והוד נהפך לדוה ולאפס מדולדל, והזיקוק השמימי, הדורש את תפקידו בחזקה, מדכא את כל יתרון האדם ומכה את אור השכל וכל תכני החיים המלאים. ומתוך שהזיקוק לשורש כל יש הוא דבר מוכרח, מוטבע, ונמשך באין הרף, מתיבשים מעינות שפעת החיים מן העולם ע"י רפיון ידים מתורה דלעילא. והכל חוזר לאורו ולחיו המבריקים ע"י תשובה עליונה מלאה דעה ושכל טוב, המוארה באור תורה שבחכמת ישראל מורשת אבות, המלאה אצילות עולמים "וחיי עולם נטע בתוכנו, זו תורה שבעל פה" בכל דרגותיה ובכליל תפארתה.

.ג.

עיקר הידיעה היא, שתהי' כללות התורה דבקה בלב בחוזק והכרה ברורה כ"כ, עד שמכח השפעת הכלל יושפע כח הזהירות הפרטי לכל מצות ודקדוקי תורה, ואז דומה הדבר לכח חיים הנובע מן הלב ומתפשט על האברים כולם. מה שאין כן מבלעדי הידיעה האמיתית הכללית הרי כל דבר מן התורה הוא ענין מיוחד בפני עצמו, וזה מטיל שבוש ביסוד הכרת התורה, ומונע מעבודת אהבה ונדבה, "והיה להם דבר ד' צו לצו קו לקו". כי צריך שיהיו דברי תורה ניכרים לחקה אחת ומצוה אחת.

.ד.

כשהלב בריא מתפשט, בחוזק כח הלחץ, זרם הדם בכל העורקים הדקים והרחוקים, וכשהשכל חזק להבין יסודה של תורה וכלליה, ואיך פרטיה הרבים מתחייבים מתוך כללה, ההשקפה נעשית בהירה ומקפת ובאה אהבה רבה ורגשי כבוד והדרת קדושה לכל דבר ודקדוק קל שבתורה.

.ה.

כשלומדים תורה לשמה ממשיכים מהרצון את התכלית הנשגבה של התורה, שהיא מתפשטת בכל ענין פרטי, וחסד עליון הולך ומתרבה על השונה בעצמו ועל כל העולם עמו. אבל כשלומדים שלא לשמה, אז ההופעות הפרטיות מתגלות על הפרטים כשהם לעצמם. ושכלם הכנוס בהם הוא מצומצם, ולפי מדת השכל הרצון הוא קצר, ומלא קפדנות וזעף, ונח לו שלא בא לעולם.

.ו.

כל דבר מן התורה, בין בהגדה בין בהלכה, תובע הוא את תפקידו להרוותו בטל של תחיה עליון, מאוצר ההרגשות העליונות והמדעים היותר רוממים, המפכים מתוך הכלליות האדירה, שזה הפרט הנלמד נובע ממנה. זאת היא תכונת הצמאון של העוסקים בתורה לשמה, המתגברת בהם תמיד ומביאתם לידי מרירות נפש מעבר מזה ולידי עלית נשמה והרחבת דעת בקדושה עליונה מעבר מזה.

.ז.

בכל למוד יש ניצוץ של האור הכללי המתגלה בכל, ויוקרו של הניצוץ הוא מפני יחושו אל הכלליות. אע"פ שהוא בהעלם מאד, וגילוי הוא רק מצד הפרטיות. והעוסק בתורה לשמה דעתו ולבו נתונים אל הצפיה הכללית שלה, על כן אורה הכללי מתגלה עליו, ובא למדרגות גדולות בהשגה.

ח.

בחכמות וידיעות העולם במציאות המוחש הננו רואים, שנכון לאמר עם "מה גדלו מעשיך ד"י ג"כ ברב השתוממות "מה קטנו מעשיך ד"י". כלומר כשם שהננו מתמלאים פלא על גודל המאורות, על המרחבים הגדולים, המלאים כוכבי שחק נפלאים, והכחות הטבעיים האדירים, כן הננו מתפלאים בהסתכלותנו לעומק היצירה בקטנותה, בפרטי האברים של בעלי חיים היותר קטנים ודקות החמרים ודייקנות הכחות שבמקומות היותר רחוקים, וע"י הידיעה השלמה של שני הקצוות, של הגודל והקוטן, יתמלא ציור המציאות בלבו של אדם על מתכונתו. וכן הוא גם בהתורה. כללות ההשגות העליונות שבה, בדעות הכלליות ובארחות הצדק העליונים והחכמות הרוחניות הנעלות, הם מראים לאדם עולם מלא של גדולה, של מושגים כוללים שהם ככוכבי שחק. אבל דוקא מצד ההתרוממות הזאת צריך האדם לדון, שכשם שימצא רכוש גדול בכללים הגדולים, כן ימצא ג"כ תלי תלים של המון חדשות ונצורות על כל קוץ וקוץ, בכל פרטי פרטיה של תורה, שההגבלות המדויקות וההתרחבות המתילדות בכל ענף וענף, ההולך ומתפצל לעליו ויונקותיו, אין להן שיעור. ואז אפילו כשיהיה הרבה נוטה לגדולת הדעת במרחבי הכללים ינעם לו לעסוק בתורה לשמה בדיוקי פרטי הפרטים, ויעלה בידו בחוברת דבר גדול ודבר קטן, "דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הויות דאביי ורבא".

ט.

בשעה שרוח הקודש הנובע מכנסת ישראל שורה על האדם, רואה הוא בעיניו איך שכל תורה שבעל פה כולה לכל פרטיה היא הסתעפות שרש רוחה הקדוש של האומה, וכולם יחד, הפרטים ופרטי הפרטים. מציגים הם במלא החיים והאורה את נשמתה בכל מלא קומתה. ומתוך האהבה הגדולה, שמתגלה בנשמה להאומה כולה, וכל סגולת נשמתה, מתפשטת אהבה טהורה תמידית עליונה - על כל תורה שבעל פה, והאהבה מבהקת את ההכרה של - הפרטים, ומחדרת את הכשרון להוציא דבר מתוך דבר - בבינת אמת, וממנה חוזרת החבה בקדשה העליון לתורה שבכתב ברום תפארתה. ושניהם יחד מתנוצצים בגוונים נהירים בתור שרש נשמת האומה וענפיה.

פרק ד. כל התורה כולה

א.

ההכרה הגדולה במגמה האלהית אשר לתורה, ולנבואה ולרוח הקודש בכלל, מביאה את המחשבה לסקירת האחדות שלהם. ונמצא שהנביאים והכתובים כלולים בתורה. והתורה עומדת כלולה ומאוחדת בקדושתה העליונה בקול אלהים חיים, שכל אשר נשמתו חיה מקשיב הוא ושומע את הקול הגדול הזה, ההולך ובוקע בכל התורה כולה. וכנסת ישראל לכל דורותיה מכירה היא את היסוד הגדול הזה של אחדותה של תורה, ומתדבקת היא בו בכל לבה ובכל נפשה, יודעת היא שתורת ד' תמימה, יודעת שתמצית נשמתה המאוחדת נובעת היא מאור המאוחד אשר לתורת אמת זו, שאור ד' אחד מופיע בה בבליטה מחוורת, באש שחורה על גבי אש לבנה, והיא שמה כל מעינה במקור חייה זה. בטוחה היא שהוא לה מגדל עז, יודעת היא שכל התורה כולה היא רק שם אחד של הקב"ה, שם אחד, הגה אחד, אומר אחד, שאין עוד, שהכל בו כלול.

ב.

כל התורה כולה היא שמותיו של הקב"ה, כל מדה טובה ודרך ארץ הרי הוא בכלל התורה, וכל חכמה נעוצה בתורה, ובכל צד טוב שיש באדם או בקבוץ כן שמו של הקב"ה מאיר בו, אלא שיש הבדל בין היודע שהכל הוא אור מתנוצץ משמו של הקב"ה למי שאינו יודע זה. אבל ההבדל של חסרון הידיעה אינו כ"א הבדל דרגאי, ועצמיות הדבר תלויה בפנימיות הנקודה של הרצון עד כמה הוא מאומת לצד הטוב, שרק בו שורה אור צדיקו של עולם, המתלבש ביסוד כל, בחכמה ובחסד, כדי לתמס את החזיון הרוחני והחזיון החמרי של ההויה, כלומר האידיאל שלה וממשותה הריאלית, והאחרונה היא המסקנא של הראשונה, ועולה עד ראשה.

ג.

כל דבר ודבר מן התורה נובע מכל התורה כולה, בין מתורה שבכתב, בין מתורה שבעל פה, בין כל למוד טוב וכל מצוה וכל מדה טובה. אלא שישנם חלוקים בין המדרגות, אבל האהבה והשמחה בעשיית המצות ותלמוד התורה לשמה צריך להיות אהבת הכל, אהבת כל האור, החיים, הקדושה והרוחניות העליונה, של הכל ממש, האצור וגנוז בתוך זה הפרט שהאדם עסוק בו, והמובלט ע"י התכן הפרטי בכל תופעות אורו, הודו וזיו קדשו.

ד.

בכל דבר תורה, בכל דבר הלכה פרטית, זורח אור העליון הבלתי מוגבל, המוסר האלהי המוחלט הוא מוצץ מכל דין פרטי. ולהמסתכל, המרגיל את נפשו בזריחת האור, מתגלה בכל דבר הלכה תכן ישותה הפנימי, המתמלא מעולם הזה והאור, עד אשר על כל הלכה ופרק יוכל להרחיב שירה חדשה, שירה מלאה אמר מלא. והשירה ההיא הולכת ומשתפכת ג"כ על כל פרטי ההלכה, על כל הנטיות של המשא ומתן שבה, עד אשר פירוש שירי מענג ומעדן יוכל להתפשט על כל התורה כולה, על כל התורה, אפילו המעשית וההלכתית, חוץ ממה שישתרע על כל ההגדה המאירה בזהר האורה הרוחנית העדינה.

ה.

כשלומדים בקדושה ורוממות נשמה, מצטיירת התרחבותה של כל התורה כולה. איך שהיא יוצאת ממקור קדושתה, מקדושת כנסת ישראל, וכל ההלכות הפרטיות מסתעפות בתור ענפים של אור חיים ממקור חיי האומה כולה.

פרק ה. אותיות התורה

א.

כשהנשמה מתקשרת באורה העליון של תורה, נעשים כל הפרטים הקטנים חביבים חבת נשמה, וחשק התורה מתפשט על כל אות ואות מדקדוקי תורה ודקדוקי סופרים וכל הרחבותיהם והסתעפיותיהם.

ב.

השמחה, שהתורה משמחת את האדם, באה מרוב האורה שבאותיות התורה, שהם מלאים חיים של עונג אלהי, והם ממלאים אור חיים ושמחת עדנים את הנשמה במילואה. ויותר ממה שהשמחה נובעת מעצמיותם של האותיות, שכבר נקלטים הם בנשמה, הרי היא נובעת מהחיים הרוחניים האדירים, שהם הולכים ומשתפכים ממעינות העליונים, שהם הרבה יותר נשגבים מהאותיות שנקלטו בנשמה הניכרת, ואור השמחה העלומה שלהם היא גדולה, וממולאה נחת ועונג נפלא אשר כל חפצים לא ישוו בה.

ג.

לפעמים אי אפשר לאדם ללמוד מפני שהוא עומד במעלה כזאת, שההארה הכללית של למעלה מן האותיות היא זורחת עליו, ואי אפשר לו לצמצם עצמו באותיות הלמוד. וכשמקבל את ההארה הזאת בקדושה ובענוה, זוכה אח"כ ללמוד בשמחה גדולה ובהבנה זכה מאד.

ד.

"סוסי אש - אינון אתוון דאורייתא", (ע' הקדמת תקוני זוהר, תנ"א פ"ה), במה שאין האדם משיג מעומק הרעיון בכחו העצמי, מתגדל כח היצירה ע"י חברו עם האות שבתורה, ועולה הרבה יותר מכחו, כמהירות הנסיעה ובטחונה ע"י הרכב. יש רגלי, שהולך בכח עיונו בענינים העיוניים שבתורה בדרך כלל, ואינו נעזר במובנם של הענינים ע"י אותיות התורה. ויש מי שאין בו כח ללכת רגלי, והולך על אתוון דאורייתא גם באותם הענינים שהם פשוטים וראוי לאדם בריא ללכת בהם רגלי בכחו העצמי. ויש שכל מקום שיש בכח ללכת רגלי הולך, ומשתמש באתוון דאורייתא לא מפני חולשתו כ"א כרוכב על סוס לכבוד, כדי לעטר יותר את הענינים, או לרכב במקום שאי אפשר לבא שמה על ידי כח עצמו כי אם על ידי צירוף הדרישה לאותיות התורה.

פרק ו. למוד התורה

א.

מה שלומדים בקדושה, מתעדן על ידו הרצון והשכל ביחד, והאורה האלהית באה ממקור העצמי של הנשמה, וממלאה את כל הוייתה, והחיים הרוחניים מתפשטים על כל קצות המהות, כדרך שמתפשט הדם במרוצתו לכל קצות הגוף. אבל כל לימוד חילוני, מכל מדע בעולם, אינו מחיה כי אם אותו החלק המיוחד שהוא מכוון אליו. וזהו יסוד ההבדל שבין קודש לחול מצד הכמותיות, לבד מההבדל, היותר נשגב באין ערוך, שמצד האיכותיות.

ב.

לפי ערך בהירות התשובה שלפני הלימוד תגדל בהירות ההבנה של הלמוד. השכל מתרומם ע"פ יסוד התרוממות הרצון, והוא מתבהר לפי המדה של בהירות הרצון.

ג.

תשובה עילאה, שבאה מאהבה גדולה ומתוך הכרה ברורה, מעלה את כל התכן הלמודי למדרגה של

הפריה ונביעה כזאת, שאין דוגמתה בשום תכן למודי מצד עצמו.

.ד

כשהאדם מתרומם לרעיונות עליונים, ומתאים את דרכיו על פיהם, במעמקי רוחו, הוא בא לשורש התורה, בצורתה העליונה, שמגמתה היא להרים את העולם לעליוניותו המעותדת לו, וממילא כל מה שהוא לומד מפרטי תורה אינו דבר חידוש אצלו כ"א כמו הזכרה למה שיש כבר בכחו, וזהו סוד "מתוך שחסידיהם הם תורתם משתמרת".

.ה

יש מגמה אחת לתורה, לעורר את הצד הרוחני העליון שבאדם, שיהיה עסוק במושכלות קדושות, ויהיה סר משיקוע בהמי גופני, שמדלדל את כח עצמיותו. ומצד המגמה השלילית של הסרה מרע כל עניני תורה שויים הם, אמנם מצד ההתגלות העצמית של האורה האלהית, שמרוה את הנשמה, יש הבדל גדול בין דבר גדול לדבר קטן.

.ו

הלמודים המעשיים הם מזונה של הנשמה, בונים אותה בחלקיה באותה הצורה שהיא קבועה מעצם טבעה, כדרך שהמזונות הגשמיים בונים את הגויה, והעיונים העליונים, הגיון הדעות, השירה, והתעלות הרוח, הם אוירה של הנשימה אשר לנשמה. כל מה שיהיה האורגן מכולכל במזון יותר מבריא, יקבל יותר ויותר את השפע הטוב, שהאוויר הטהור משפיע עליו.

.ז

מגדל הפורח באויר, אף שאפשר להנהיגו ברום האויר אבל קשה להתוות לו חילוק דרכים בדיוק הגון. כן במהלכי השכל הגבוהים בטעמי תורה צריך גבורה יתירה להתוות להם ארחות פרטיות, כאשר החכמה האנושית מתאמצת גם כן להתוות דרכים מדויקים במערכת האויר. גדולה היא מעלת דואג ואחיתופל בדרישת התורה, שהעמידו בעיות במגדל הפורח באויר, אף על פי שלא באו לידי מסקנה, מכל מקום הספק הוא התחלה לפתרונים.

.ח

לפעמים אין אדם יכול ללמוד מפני שהוא משתוקק הרבה לתפלה, וכל זמן שלא התפלל עדיין כראוי הנשמה צמאה, ודומה הדבר כמי שצמא הרבה שאינו יכול לאכול עד אשר ישתה תחילה לשבור צמאו, ואחר כך יוכל לאכול. ההדגשה הזאת מפותחת היא אצל מי שנשמתו גדולה ושורש אור צדיקים שרוי בתוכה. ובכללות יהיה בזה יסוד התפלה כמו הכשרה לתורה, כשתיית המים המזינים בדרך עזר להעביר את חלקי המזונות בכל חלקי הגוף. ואם לא יהיו מזונותיו נתונים לא יועילו המים המעבירים, מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה.

ט.

למוד המשנה וההלכות הפסוקות פועל בקודש אותה הפעולה שהלימוד הגיאוגרפי פועל בחול להישרת השכל והתבססותו היסודית הממשית, שהיא עמילן יפה לדברים היותר עליונים ומופשטים. ועל ידי זה בא האדם לידי קנין שכלי איך לתפוס כל גודל בפשטות גמורה, שלא יתטשטש על ידי הגדלות שום דבר קל וקטן, שזהו מעין דוגמא של מעלה, שהאידיאליות ביעפה של הגדלות העליונה שהיא המביטה אל כל הקוטן שביש לשכללו על כל פרטיו היותר דקים וזעירים.

י.

כשם שהאדם הבריא הוא חפץ חיים, ואינו מחפש על זה טעמים והוכחות, אבל החולה במחלת הנפש. שהוא - קרוב לאבד את עצמו לדעת, הוא מוטל בספיקות על תכלית החיים, כן בעל נפש בריאה הוא אוהב את התורה ומחקריה מלב ונפש ודבר אחד מן התורה, אפילו מדקדוקי סופרים, יקר לו מכל הון, ורק כשנחלה היסוד הנפשי יגיע לומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה.

יא.

למוד התורה, בהלכה, באגדה, בפלפול ובכל דבר תורה, מכניס את המאור שבחיי הישראליות בתוך נפשותינו, ומעיר בקרבה את הדעות הנאות והרגשות הטובות הכמוסות בקרבה מצד התכונה המיוחדת של ישראל, כשם שלמודים כוללים מעירים בקרבנו את הדעות והרגשות של האדם הכללי. אמנם התורה נותנת לנו חיים, לא רק חיים לאומיים פרטיים כי אם גם חיים כלליים. כי התכונה האנושית היותר טובה תגיע לנו בצורה היותר מתוקנת כשתבוא לנו ערוכה במטבע ישראלי, וזה נמצא על ידי שקידת התורה.

יב.

שקידת התורה מציירת יפה בנשמה את התכונה הישראלית וצורתה המיוחדת, ובזה היא ממלאת את האומה חיים, כשימצאו בכללותה שוקדים רבים, וממילא כל אחד ואחד, הפועל על פי חלקו, בונה הוא עולם מלא.

יג.

יש מוסר פנימי של שקידת התורה, הבא מאהבת האומה וכבודה: איך לא ירצה בן ישראל לדעת את כל תורת אומתו, החביבה והקדושה. לכל פרטיה, עד כמה שידו מגעת באהבה נאמנה. ודרך זה פתח הוא לעסוק בתורה לשמה במובנה היותר נשגב.

יד.

כשהנשמה משערת עד כמה איש ישראל מוכרח הוא קודם כל לדעת את תורת ישראל. ועד כמה כל החיים הרוחניים מוכרחים להיות מבוססים על יסודות מעשיים בחיי הציבור ובחיי היחיד, מתעוררת תשוקה גדולה ללמוד התורה המעשי, המורה את דרכי החיים, והתשוקה הרוחנית נלחמת היא על עמדתה,

ואינה מניחה את התשוקה המעשית שתמשל היא ממשלה בלתי מוגבלת בסדרי הלמוד וארחות החיים והמחשבה. ומתוך ההתנגשות, של אלה שתי התשוקות הבערות, יצא אור מבהיק, כולל בקרבו עושר ספון, קלוע משני הכחות יחדיו, הרוחני והמעשי. ומשניהם יבנו נשמות שוממות, ויתכונן עם עולם, ההולך לחדש את נעוריו, על ארץ מטעתו.

טו.

בלמוד דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים בפרטי פרטים, הרי הולך ומתכלל באבוקה אחת במגמה הכללית של יסוד הדת ושאיפת הקודש והעליוניות שבתוכו. ואם באמת יטושטש האור המבהיק של הפרטים, יחרב העולם המעשי כולו. על כן מוכרח מסך להיות נפרס, והוא נותן מקום לביורר של כל פרט ופרט בעולם חשוך לגבי האורה הכללית, ועבודת ביורר זה בדיעה ועבודה משכללת היא את החיים, וממעל להמסך האור מזהיר בכל הוד כללותו, ודרך מעברו מרעיף הוא טללי אורה לכל הבליטה הפרטית, עד שיונק הוא העולם התחתון מהעליון, והולכים הם ומתאחדים.

טז.

רבי הלמוד מקשר את הקדושה העליונה ברוחו של אדם, אע"פ שאינו יורד לעומקם של דברים, ולפעמים פועל עליו לטובה עליונה גם כשאינו יודע את הפשט במה שלמד, אבל הוא צמא לדבר ד' ללמוד הרבה, ומשביר את צמאונו בתלמוד מרובה, והנשמה מתעלה. ובלמוד רזי תורה. אע"פ שאינו מבין את הענינים לפרטיותם, ונדמה לו כאילו הוא עוסק בציורים שמענים את נפשו, ואת חושו הרוחני השוקק לדברים מובנים, מ"מ אחר הלמוד האורה מופיעה עליו, והוא בכלל כל העוסק בתורה בלילה שהקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום. שנאמר יומם יצוה ד' חסדו ובלילה שירה עמי.

פרק ז. צער בטול תורה

א.

ישנן כמה סבות, המעכבות את האדם מדברי תורה, שלא יכנסו בלבבו, ותמיד צריכים לדעת מה היא הסבה המעכבת באותה השעה שהעכוב הוא מורגש, כדי שידע באיזה אופן להסיר את הסבה, כדי שיפתח לבו להקשר יפה בדברי תורה. כי אם לא ידע את הסבה הנכונה, יש שיטרח הרבה להסיר סבה אחרת, שהיא באמת אינה מעכבתו עכשיו, והסבה השולטת עכשיו, שהיא מעכבתו כעת מקישורה של תורה, תשאר בעינה, ויעמוד האדם במבוכתו. והסבות הללו יש מהן שהן רוחניות, ויש שהן גשמיות, יש שהן באות מחסרון הכשרה של קודש, ויש שהן באות מחסרון הכשרה של חול.

ב.

בטול תורה נחשב לכל אדם כפי מדרגתו, ומי שיכול לעלות במחשבתו למדרגה גדולה, והוא מתעצל או מתפחד, ומואס במעלתו העליונה, ומניח את עצמו להיות למטה, הרי הוא מואס את תורת ד' הראויה לו, שעל זה נאמר שויתר הקב"ה על ע"ז ג"ע ושפ"ד ולא ויתר על מאסה של תורה (פתיחתא דאיכה רבתי).

ג.

יש שהזמנים שמתבטלים מהתורה הם פועלים להאיר את העינים להכיר את תוכן קדושת התורה ועומק החיים שהיא משפיעה על לומדיה.

ד.

מעוט מתיקות נעימת התורה בא מחסרון בטבע הישראלי של הנשמה, שצריכין לתקנה על ידי תשובה מכוונת לחסרון זה. וכיון שנותנים את הדעת לתקן את החסרון מיד חוזר האור העליון של הטבע הקדוש של הנשמה לזרח, וחוזרת מתיקות התורה להתחיל להגלות.

ה.

הצער הפנימי על חסרון ההשלמה של הנשמה במעשים, בידיעות, ובדעות, ביחוד בקנין התורה, הם הם יסורי הגיהנם המתגברים, שהם באים מהפיכת הפנים של הקב"ה מלהאיר על הנשמה, בהופעה נדירית, לפי אותה המדה שהחסירה את קנינה הרוחני, שכל מקור החיים בו תלוי, הוא קנין התורה.

ו.

חוסר התורה הוא הגיהנם בעצמו. ושטף הרצון החיצוני, שנגד הרצון הפנימי, הוא מצרי גיהנם המתגברים לפי אותו הערך של מניעת אור התורה.

ז.

יש אשר כל ידיעה בהפגשה עם האדם בגלמיותה, בלא חדירה לפרטיה, מהממת אותו, מפחידתו ומערבבת את דעתו, מולידה בו חזיונות שוא ותוהו, והם מתהפכים לדברים מיושבים, מרחיבי דעת ובונים את הנשמה בבנין הטוב, לפי ערך שכלולם של הפרטים שבאים בידיעה ולפי בירורם. הכנת התורה והחכמה רק היא תוכל להציל את הנשמה מרוח סועה וסער, שהבערות מסגלת אותה לה. ומה גדולה היא המצוקה של מצרי גיהנם הבאים מחסרונה של תורה. וכמה גדולה וחשובה היא תעודת התורה המוסר הדעת והחכמה להנצל מהם, בחיי מגדל עז שם ד' בו ירוץ צדיק ונשגב.

ח.

יש שהאדם מרגיש את הצער הגדול על מעוט התורה שלו, שבא מצד בטול תורה וצמצום הדעת, המאפיל על אורה הרוחני של תורה, עד שיוכל לצייר את מצרי גיהנם שאוחזים את כל מי שריפה ידיו מן התורה. ומתוך החלחלה הגדולה שבציור זה תתמרק נפשו מסיגיה, ובהחילו להתאמץ בשקידתה של תורה, המעשית והרוחנית, ירגיש את כל הטוהר הראוי לו לקבל מנועמה של תורה, וישוב אליו אור שכלו ועומק הרגשתו, שלות נפשו וברק דמיונו, מצורפים עם כל המדות החמודות. שהם מכלל ברכת ד' אשר עם אורה של תורה.

פרק ח. הלמוד והמעשה

א.

"נעשה ונשמע". הקדמת "נעשה" ל"נשמע" מצינת את הוקרת התורה מצד סגולתה האלהית, יותר על מה שראוי להוקירה מצד צורך התועלת המעשית שיש בלמודה. כי כיון שכבר נאמר "נעשה" הרי הקישור אל ערך הלמוד המעשי הוא כבר בכלל, ו"נשמע" מציין את הקישור אל ערך הלמוד הסגולי.

ב.

"ושמרתם זו משנה, ועשיתם - כמשמעו" (רש"י דברים ד' ו'). אם נפרש משנה כתואר הפשוט, שאינו מכוון להביא לידי מעשה, "ותנאים מבלי עולם, שמורים הלכה מתוך משנתם", אז י"ל ועשיתם - שתלמדו הלכה למעשה. אבל לפי דברי רבנו חננאל, בב"מ (ס"פ אלו מציאות), משנה כוללת גמר בירור הלכה למעשה על פי המסקנא גם כן, אם כן כלול במשנה כבר הלמוד למעשה, על כן צריך לומר ועשיתם כמשמעו: עצם המעשה.

ג.

רוח הקודש העמוק של היהדות, החותר להשוות את החיים המעשיים עם החיים האציליים בפועל, הוא הכח הנשמתי המפרה את ההלכות ודקדוקיהן, והוא הנותן את העמילן להפלול המרחיב את גבוליו בחוגים המעשיים של ההויות והסוגיות.

ד.

כל הידיעות הרוחניות שבתורה הן כדמות גבולים מסומנים לבא אליהם, ע"י השתדלות באמצעים המביאים להם, ע"פ ההכנות הראויות. ומי שירצה לבא אליהם בלא שימת לב ליסוד ההכנות, תחת דברים של אמת יביא לו דברי דמיונות. טמן עצל ידו בצלחת, גם אל פיהו לא ישיבנה.

ה.

לא בעצם השגת התכלית של השלמות הרוחנית הוא עיקר הפלא שבו, כי אם באפן ההגעה אליה ע"י הדרכים המיוחדים וראויים להשגתה. על כן צריך שיברר האדם לעצמו מה הנה הדרכים, שעל ידם דוקא יהיו ציוריו הפנימיים עומדים במעלה טובה, שהם גורמים שיהיו מתעלים כל מעשיו חפציו ורגשותיו, - ובהם ידבק. וכן בלמוד התורה, שבכללות הכרחיותו כלחם לגוף, וביותר למוד הצד העיוני שבה, שהוא העיקר המרום את הנפש. אמנם אי אפשר כלל היה להיות מבואר בהרחבה בתורה שבכתב ושבועל פה, שהצד העיוני בה הוא העיקר בלמוד. כי דוקא ההערה על האמצעים, שהם לכאורה נמוכים מעצם התכלית, צריכה היא השפעה יותר גדולה מההערה על דברי התכלית. כי בטבע הנפש היא נמשכת אל התכלית יותר מלהאמצעים, וגם הדמיון לא יחלוק על ערך עצם התכלית של השלמות כי אם על האמצעים, מתוך חסרון השגתו והפסד סברתו, שאפשר להשיג את התכלית גם בלעד, ורק ההוראה העליונה, המבוררת ומושכלת, צריכה להעמיד על האמת של הכרחיות האמצעים ויקרת גדל ערכם. ולפיכך עניני תוכחת מוסר והדרכה כוללת, שהם דברים יסודיים ותכליתיים, הי' להם מקום

להתגלות גם ע"י כל הנביאים, אבל הדברים המעשיים שבתורה, שהם בערך אמצעיים ומכשירים אל התכלית, צריכים להתגלות דוקא ע"י נבואת משה ע"ה אדון הנביאים. ודוגמא לדבר מציאות חיי עולם הבא, שלא הוזכרה כי אם ברמזים, מפני שלפי תגבורת ערכה האיכותי די לו בזה, ואם הי' מתפרש יותר הי' מוסיף ומתגבר כח המשיכה המיוחד לו, עד שלא הי' מניח מקום לציורים אחרים, שבאמת הם כולם גם מועילים לו ומרוממים אותו, כמו הצלחת הכלל והפרט אפילו בהוה, ואהבת ד' מצד עצמה, שהיא עולה על כל, עם כל חלופי המקורות הפרטיים, שיסוד האהבה נמשך מהם; ורק אח"כ כשנתמוטטה ההכרה, עד כדי קלקול המינים, לאמר שאין עולם אלא אחד, הוצרכו לתקן "מן העולם עד העולם", כדי להחזירה למעמדה הראוי. כמו כן בתביעה הממשית ללמוד העיוני ויתרונו, עם זהירות היחש והערך של תלמוד הדברים המעשיים, שצריכה פעולת המשכה מיוחדת אליהם, בהתגלות העיקריות שבלמודם ועשייתם, לעומת היסוד העיוני, שההכרה הפנימית הכללית מספקת לו במעוט כמות עם גודל כח המשכתה האיכותית, - דוקא ע"י תתקיים התורה בישראל כראוי ותאיר באורה הגדול.

.I

בלמוד ישנם שני מינים. יש דבר שהלמוד שלו יש לו ערך גדול מפני שהנושא שלו הוא חשוב מאד כמו העיון באלהות, ובנפש ושכל, וכדומה מעניינים נשגבים, ויש מין למוד שהנושא אין לו ערך נכבד מצד עצמו ומכל מקום הוא חשוב מפני שהוא מועיל מצד המעשה והתכלית היוצאת ממנו. ועוד יש צד שלישי, ממה שראוי להביא כל מה שאפשר מהנמצאים, בין העצמים ובין המקרים, במערכה של הידיעה, והרי אנו מרחיבים שכלנו במה שמוסיפים על כל פנים ידיעה וציור שכלי, ועל כן ישנם לפעמים דברים, שאין להם שום ערך חשוב מצד עצמם ומכל-מקום ראוי לדעת אותם, מפני התועלת של שימוש השכל והתפשטותו בשלימות של הידיעה. אמנם אין להחליף העניינים זה בזה. וכן בחלקי הלמוד של התורה יש דברים. שתלמודם הוא עיקר גדול מצד עצמו, ויש דברים שהחקירה בהם היא חשובה עוד יותר מערך המעשה, מפני עצם עבודת העיון בהם. והרי כל דבר של תורה, אפילו דקדוק קל והנהגה ישרה, יש לו ערך חשוב, ועל כל פנים בהלכות קלות כעניני דרך ארץ וכדומה יש לומר שהתלמוד בהם נערך בחשיבות עוד יותר מהמעשה, ועל כל פנים אינו נופל בערכו מלימוד בדבר שאינו נוגע כלל למעשה, וגם נושא אינו חשוב כל כך, אלא מפני חשיבות עצם עסק ידיעת האמת וביטולה. וכמו שנמצא בלמודי חול של הפרטים ההיסטוריים, וכן ידיעות השפות גם העתיקות, וכדומה, שכל למוד שכללו מועיל גם כל פרטיו הם השלמה ותוספת להדר השכל, מזה אתה דן קל וחומר על כל דבר פרטי של תורה שלמה שלנו, כמה יקר וחביב צריך הוא להיות.

פרק ט. דרכי תורה ונתיבותיה

.א

כל אחד צריך לעסוק בעסק שלו, במה שיש לו ע"י הכנה, וביחוד הדבר נוהג בעניני הלמוד, שאע"פ שלפעמים על ידי מאורעות במצב יהיה קשה לאדם להחזיק במה שלבו חפץ, מ"מ צריך שיהיה אמיץ ולא יעזוב את מה שמכשיר ביחוד את רוחו.

.ב

הלמוד המעשי רצוף בו טל חיים גנוז של המגמות שיש בתוכיות המעשה, והנשמה נזונה מזיו גנוז זה בתלמודה. אמנם אם הלמוד הוא שלא לשמה, לשם יהירות וקנטור, מתרוקנת המחשבה, והדברים נשארים יבשים, ולפעמים מתמלאים ארסיות פנימית. אפס במחשבה גלמית, בלתי מפותחת, אע"פ שרק על יסוד מצות אנשים מלומדה היא מיוסדת, מפכה בה איזה לח של חיים, והוא הולך ומשתמר בה במדה שלא נתעוות עצם הלימוד מחיפוש האמת והיושד שבדרכו. אכן עיקום השכל גורר אחריו כל אותן מכשולות הלב והיבשות הנפשית, עם העלילות של דבקות ארסיות מוסרית, כדוגמתה של מדת המחשבה הפגומה של מטרת הלמוד. אבל לפעמים חוזרת היא לטובה אם החבה המוסרית של קדושת התלמוד תהיה הכח הפועל על הרגש, אשד רק מקוצר בירור שכלי מסתפק הוא בארחות עקלקלות, וסוף עיקולים כאלה להתישר עכ"פ במובנם המוסרי.

ג.

תלמידי חכמים שתורתם אומנותם צריכים להשתדל, שתהיה דרכם נכונה לפנייהם, מטרתם צריכה שתהיה ברורה להם, כדי שיהיה רוחם אמיץ ודעתם שוקטה, נוחה ומיושבת. אמנם גדול הוא מאד אותו הכלל הנשגב "לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להבטל ממנה", ואם כן אין כל כך צורך על דבר ציור של התחזקות לעבודת התורה בענין הקפת כלל ידיעותיה. אכן זה משמש הוא לתן מנוחה ללב למען יעסוק בכל ענין וענין ברוח בטוח ושוקט, שלא יטרידהו ענין אחר, או דאגה כללית של גמר הידיעה הבלתי אפשרית, מלמצא רצון בעבודתו הפרטית. אבל מכל מקום צריך לסלול לעצמו דרך כזו, שתהיה ההקפה הכללית מושקפת לו. גם בדעות צריך שתבורר לו תכליתו ומגמת חפצו בעבודת תלמודו, וגם בצד המעשי צריך שישאף להיות מקיף וכולל את הסכום הכללי של הלמוד המעשי של כל התורה המעשית כפי האפשרי לו. מה שהורגל לומר שאין קץ לתורה ביחש לענינים המעשיים שבה, הוא נאמר רק על פי תנאים מיוחדים, אבל באמת אפשר לו לאדם, כשילך בדרך ישרה, לכלול הקפה ברורה מכל הצד המעשי שבתורה. הגדולים אינם צריכים על זה ביאורים, אמנם הבינונים חייבים להעזר, אחרי שיבאו לאותה המדה של הבנה טובה בעומקה של הלכה, בידיעת צורתא דשמעתתא על דרך ישר ונכון, על ידי שימוש תלמידי חכמים במדה הגונה, עד שידע לעיין בכל סוגיא כראוי וידע גם כן להקשות ולתרץ על פי דרכה של תורה במשא ומתן של הלכה. אז צריך שתהיה ראשית השתדלותו להקיף בתחילה את כל הלכות הרי"ף כפשוטן בבקיאות הגונה. וזה נקל מאד להשיג על ידי קביעות מתונה. העבודה הזאת היא נעימה מאד מצד עצמה ומצד הציור המענג הקרוב לתכלית, של ההקפה הכללית לדעת את הסכום הכללי של כל ההלכות, לפי הקירוב היותר גדול למקורן בש"ס באופן כולל, שרק על ידי קיבוץ כל הפרטים יתיצב נגד עיניו היופי הגדול של הבנין המפואד של כל התורה המעשית. וכשילך בדרך זה בכל יום תמיד, יחבר עם זה שיעורים להקפה כללית בתורה שבכתב, וזמנים הגונים מדי יום ביומו לקנין הידיעות של האגדות, המדרשים, ספרי המוסר, המחקר והקבלה, בשמירת המדרגות, וריוח זמן למחשבה עצמית, להרחבת הרגשות הטובות, ושיעור קבוע לתלמוד בגירסא, מדי יום ביומו, וזמנים מפוזרים לביור עומקה של הלכה בהרחבה ופלפול בענינים מפוזרים, כדי להרחיב את הדעת ולהתעמק בעיון, שהוא נצרך מאד לכל דורש תורה. וכשיסגל לו בקיאות מקפת בהלכות הרי"ף, ממילא תולד בקרבו התשוקה לדעת ההלכות על בוריין, וירבה עסוק בתלמוד, בבלי וירושלמי, בתוספתות וכל דברי חז"ל, מתוך הכרה פנימית בנחיצות ההרחבה והביאור. ועיקר העסק יהיה לו תמיד קבוע בגירסא של יסודות ההלכות ועקרי דברי תורה, עד שהשכלול של הידיעה בכל המקצועות והפרטים ישלים גם כן את דעתו בכל יתר הענינים הנדרשים לאדם, ויהיו נהנים ממנו עצה ותושיה. וכשילך באופן כזה יוכל לקבוע לו זמנים גם כן לרכישת החכמות והידיעות

המועילות לאדם בעולם, המרחיבות את חוג דעתו ונותנות לו אומץ לצרכי החיים, ויהיה מקובל על הבריות ומוצא חן בעיני אלהים ואדם.

.ד

כפי מה שההלכות הן מבוררות כך הן משמחות לב עושיהן ומזהיריהן. וחסרון בירור, בידיעה ברורה ודבקה בנפש, מביא להרגשת הכבדה מקיומה של תורה בדיוק בפרטי ההלכות, ועי"ז יש שמתעוררת חרדת רפיון הגורמת למאסה של תורה, חלילה. אמנם לבעל דעה רחבה אין הדיוק הרחב מעיק כלל, ואדרבא הדיקנות היא תולדת השלמה, כמו שהדיקנות של דקדוק הלשון היא נערכת לשלמותם של המדברים בה. ולפי ערך רום המושג, וטהרתו של היסוד הפנימי שבתורת אמת, כך מרובה ורחב הוא הדקדוק העצום בפרטי המעשים המסתעפים משרשו, אשרר למבין ולמרגיש הם כולם נסקרים בסקירה אחת רחבה. ואם יחסר אותו הדיוק המעשי הרי הצורה הבהירה, של רום ערך התורה האלהית, ורוממות חוקיה ומשפטיה ויקר ערך תכליתם, מתטשטשת, ואין שיעור להפסד הנצמח מזה לכל משאת הנפש של כלל היהדות לאדם בכלל ולישראל בפרט. על כן זאת היא החובה הגדולה לעסוק בתורה לשמה בלבון הלכה, שתהיה מחוורת כשמלה, ולמוד הדיוקים בהרחבתם יהיה מתוך עונג המושכל העליון ושמחתו. וזהו התנאי נכבד בעסק התורה לשמה וממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם: בשמחה בטהרה, שהיא ודאי מתבססת מתוך המדע הפנימי של הכרה ברורה.

.ה

כמו בכל הבריות שבעולם המוחשי, המתהוות על ידי הרכבות שונות, שיש מהן על ידי הרכבה טבעית ויש מהן ע"י הרכבה מלאכותית, כן בכל מושגי השכל, ובכל הנמצאים הרוחניים, שהם חזקים במציאות ממושגי המוחשים, יש הרכבות טבעיות ויש הרכבות שכליות. ויש לו לכח היצירה להתמיד, ולהתגבר עד אין קץ, להרבות חיים ומציאות לטובה. ועל כן משובח מאד המחדש דברים כדרכה של תורה, בכל אפניה, ובלבד שיהי' על פי דרך ד' המתאים עם יושר השכל והמוסר הטוב, שכלל כל זה הוא יראת ד' באמת שהיא ראשית דעת. וצריך להשכיל, שהאבות עם כל התולדות הם, ביחש לערך הכח האלהי אשר בהם, בריאה אחת בעלת אברים, שכפי התרבות פרטיה תוסיף חיל ושלמות, ועם זה לשמור בכל האפשר את ערכי המדרגות הפרטיות, שאם יש לאדם כשרון להשתמש בשכלו בחדוש ענינים יותר נעלים ומועילים לא יורידהו לדברים קטנים מהם, אע"פ שגם כל דבר קטן המועיל הוא מישב את העולם, והרי הוא טוב הרבה מכל פטיטיא דעלמא וכל חפצים לא ישוו בה. ויש שנגד חופש השכל לחדש ברחבה מתעורר כח הנגוד של יראת שוא, שמקורו ותפקידו הוא לשמוד את העמדה של היסוד הטוב והישר בדרך החדוש, אבל צריך לנצחה ולהתהלך ברחבה. וכיון שהאדם עומד וקבוע על יסוד הטוב כל דמשכח ידרש ויגדיל תורה ויאדיר. וכמו כן צריך להרחיב ולחדש כראוי בכל חדושי העולם, בדברים טבעיים ובמלאכות, כי כל פעל ד' למענהו, וצריך להיות אוהב את הבריות ורוצה בקיומם ובשכלולם, ודעה זאת מביאה לאהבת השי"ת.

.ו

ישנם שיצאו לתרבות רעה, מפני שבדרך למודם והשלמתם הרוחנית בגדו בתכונתם האישית המיוחדת. הרי שאחד מוכשר לדברי אגדה, ועניני ההלכה אינם לפי תכונתו להיות עסוק בהם בקביעות, ומתוך שאינו מכיר להעריך את כשרונו המיוחד הוא משתקע בעניני הלכה, כפי מנהג המורגל, והוא מרגיש בנפשו נגוד

לאלה העניינים שהוא עוסק בהם, מתוך שההשתקעות בהם אינה לפי טבע כשרונו העצמי. אבל אם הי' מוצא את תפקידו וממלאו, לעסוק בקביעות באותו המקצוע שבתורה, המתאים לתכונת נפשו, אז הי' מכיר מיד שהרגשת הנגוד שבאה לו בעסקו בענייני ההלכה לא באה מצד איזה חסרון בעצמם של הלמודים הקדושים והנחוצים הללו, אלא מפני שנפשו מבקשת מקצוע אחר לקביעותה בתורה, ואז הי' נשאר נאמן באופן נעלה לקדושת התורה, ועושה חיל בתורה במקצוע השייך לו, וגם עוזר על יד אותם שידם גוברת בהלכה, להטעימם מנעם האגדה. אמנם כיון שאינו מכיר את סבת הרגשתו הנגודית בלמוד, והוא מתגבר נגד טבעו, תיכף כשנפתחים לפניו איזה דרכים של הפקר הוא מתפרץ ונעשה שונא וער לתורה ולאמונה, והולך מדחי אל דחי, ומהם יצאו מה שיצאו מבני פריצי עמנו, המתנשאים להעמיד חזון ולסמות עינו של עולם. - ובחלוק המקצועות השונים בסדרי הלמוד, לפי התכונות הנפשיות השונות, יש מי שנטיתו חזקה לחכמות מיוחדות, שגם הוא צריך ללכת לפי נטיתו הפנימית, ויקבע עתים לתורה. וזה וזה יעלה בידו, כי יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, וכבר נסתפקו ה"תוספות ישנים" בשלהי יומא בזה, מה שיהיה עיקר וטפל, ובכלל הדבר תלוי לפי התכונה וטבע הנפש של כל אחד ואחד.

ז.

אע"פ שכל העולם כולו, וכל המחשבות וההרגשות כולן, מלאים הם אור ד' וקודש של החיים העליונים, אצל ישרי לב המתענגים על נועם ד' ומבקרים בהיכלו תמיד, מכל מקום מעין האורה היסודית הרי הוא גנוז בתורה, וכשהולך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו, ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה, מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, אף על פי שאינו ממש מתחייב בנפשו, אם כבר עלה למדרגת ההסתכלות האלהית, מכל מקום מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו. כי סוף כל סוף מכל העולם אור חיים זורח הוא, אבל מן התורה שופע אור חיים דחיים, ואין עוזבים קדושה חמורה מקורית ותופסים במקומה קדושה קלה מעותקת.

ח.

יש שהנשמה, כשהיא מוכשרת לשאיפות גדולות של התבוננויות רוחניות, מתעצבת כשהיא עוסקת בפרטי הלכות, והיא מרגשת אז את מצריה, שהיא נסגרת אז בהם. אבל אין רפואתה באה על ידי ביטולה מהתורה המעשית, כי אם על ידי הכשרת רוחה להרים את הערך של כל פרט מפרטי הדברים המעשיים אל עושר מקורו הרוחני. המקיף והכללי. ההרמה הזאת נעשית לפעמים על ידי הברקת שכל טוב, ולפעמים על ידי הרגשה פנימית עמוקה ההולכת ומסתעפת מההזרחות העליונות של דעת ד'. ולפעמים מתקבצים יחד שני הכחות, של הברקת השכל ואור ההרגשה, להשפיע על הרטבת הפרטים המעשיים, עד שימלאו דשן עונג, באופן שתהיה הנשמה בלתי משוממת בעסקה בהם כי אם מתרחבת ומתעדנת. הצלחת ההרמה הזאת קשורה היא עם המצב המוסרי של הנפש, ועם צירופה הרוחני הבא ע"י העסק התמידי במעמקי הרוחניות הבהירים ובלתי מצומצמים.

ט.

לפעמים כשלומדים דברים קטנים בהתפעלות מרובה כזו, שרישומה על הנפש פועל כאילו היה הענין הזה הקטן הגבוה שבגבוהים, מתגשמת הדעת, וכנפי הרוח - מתקצצות. וההדרכה הישרה היא ללמוד כל ענין (בהתפעלות של שמחה, שיש בה הרגשה כפולה: רגש של - גדולה עליונה, מתוך שכל סעיף קטן רוחני

הלא משלים הוא את עץ החיים כולו, ומתוך כך הכל הוא גדול, ורגש שני שבתוכיות הפרטיות של כל ידיעה, ובפרט תורית, יש בה ערך חיובי מאד, שראוי להעריכו בשמחת כבוד לפי מדתו. ואש של מעלה ואש של מטה מתחברים ביחד להאיר ולחמם את הנשמה.

י.

כשמתערב בפלפול החפץ לשמח את עצמו בפלפולא - דאורייתא, אין זה נקרא תורה שלא לשמה חס וחלילה. כי עצם השמחה והסרת העצבות הוא גם כן מצוה רבה, והוא בכלל הטבת המדות, שהיא סגולתה של תורה.

יא.

יש שהענפים הרחוקים שעל פי פלפול מתרחקים - מהרעיון של תורה לשמה אצל כל אחד לפי מדרגת הכרתו ברוחניות התורה. ומתוך כך מי שהוא רוצה להתדבק בתורה לשמה, ולהשגיא פלפול בדקות העניינים המעשיים, צריך להעמיק את הרגשו הקדוש בערכה של תורה וקדושתה הכללית. עד שתבא ההרגשה הכללית לידי מדת תוקף גדול ואדיר, עד שתתן כח בענפים הרחוקים מאד, שמתילדים על ידי חריצות המחשבה, שגם הם יתמשכו מהרעיון הקדוש של תורה לשמה.

יב.

בהאי כללא שלא יטייל בפרדס אלא מי שמלא כרסו בבושר ויין, י"ל דהיינו במי שבא לעשות רק כפי חובת התורה מצד הדין. אבל מי שמרגיש בלבו חשק ותשוקה ללמוד הדברים הפנימיים, להשכיל באמתתו ית', הרי הוא בכלל "לעולם ילמד אדם תורה במקום שלבו חפץ", כיון שמהסתם בודאי יש לו לזה כשרון מיוחד, ומזה עצמו מוכח שזהו רצונו של הקב"ה שהוא יעסוק בידיעת שמו ית'. וזולת זה כל העניינים האלה הנוגעים לידיעת שמו ית' כפי הצורך של קביעת היראה, כפי מה שהאדם מרגיש בו מה היא קביעת היראה. כיון שכבר חננו השי"ת דעה והשכל ושהוא מבין היטב שהם קובעים בו את היראה ומבלעדס תחסר לו, אצלו ודאי הם עצמם הבשר והלחם המה, ואין זה כלל בכלל טיול בפרדס רק מה שהוא למעלה מכדי צורך קביעת היראה. ע"כ מי שמרגיש שכלו ונטיתו באמת לדעת את ד', יהי חזק מאד בדרכו וידע כי ישכיל ויצליח, ויראה לקבע זמנים רשומים לדעת פשטי התורה והלכותיה בעיון כראוי, ועיקר למודו בעומק שמחת לב וקביעות יהי במה שנפשו חושקת לדבקה בידיעת שמו ית', וידע שלו כך יאתה. ואם יראה שרוב הלומדים אין הנהגתם כך, ידע שבאמת להם ראוי שלא יהרסו אל הקודש עד שילכו כפי ההדרגה, ואין שייך בזה להתרוממות והתנפרות, רק בחינות מחולקות באצילות הנפשית. ויש לומר שמי ששכלו לפי טבעו דורש דוקא, שיהיו העניינים הקדושים האלהיים ערוכים ושמורים אצלו ושישכיל בהם, אז אי אפשר לו להיות זוכרו ית' תמיד רק על ידי ידיעה שמו והשכלתו, כי כל זמן שיחסר המזון הנצרך לפי המזג הרי החלישות מורגשת, אף על פי שמי שאין צריך כל כך למזונו יהי בריא אולם במעט מזון, מכל מקום אין ללמוד מאיש לאיש. על כן מי שלבו נשאהו לעיין בעניינים הרמים לא יבהל וידע כי כך היא חובתו, והדרך הכבושה לכל לא יניח לגמרי, אבל ידע כי אי אפשר כלל שתהיי נאה לו בלא השקפה פרטית על מה שנפשו דורשת ממנו, ואז ישכיל ויצליח ויהי עובד את ד' בשמחה וטוב לב.

י.ג.

לפי דרך המעיינים הרוחניים בסדר למוד ההלכות, שלא להיות עסוק בהיות הסוגיות כי אם בהלכה ברורה, על כן הרבה בהקדמת "חובות הלבבות" להורות, שדרך הראשונים היה להוקיר מאד את עתם מלעסוק בה בפרטי השאלות המעשיות, ושננו את דברי הקבלה, ושמנו עיקר עיונם בכללות העבודה וטהרת המדות והדעות, וכשהיה נדרש להם לברר ענין מעשי מסופק בררו אותו בתכלית הקצור על פי היסודות שהיו בידם, ואם היה הדבר נוטה לכאן ולכאן, החליטו על פי רוב דעות. וכן הרמב"ם שצוה לתלמידו, באגרתו, שכשיקבע ישיבה יעסוק בחבורו משנה תורה וחבור הרי"ף, ורק כשיהיה להם ספק יכריעו ע"פ התלמוד. ולא הוצרכו לדאוג כלל, שמא לא יוכלו ללמד דבר מדבר, כי הישרת השכל הבאה מההשכלה הגבוהה, אשר ממעין יראת ד' הבהירה, מישרת את הסברא עוד יותר מהעסק בפרטי ההיות. אך אותם שלא באו לידי מדה זו, לישר את שכלם על פי העיונים העליונים, הם צריכים יותר לעסק הפרטי של ההיות, כדי שיוכלו לדון בלימוד דבר מדבר. וכן צריך זה כל אדם בעת ילדותו, אבל תלמידי חכמים זקנים שירצו לשום עמלם בהשכלה עליונה של זכוך הדעות והמדות, הם צריכים להיות גבורים בשנון ההלכות על פי המקורות היותר ברורים, ולא לעסוק כל כך בדקדוקים פרטיים, שנשמתם הגדולה תרגיש אז מכאוב עצום, של צער הקטנת מאורותיה. וברור הוא, שעם הבקיאות והחזרה התדירה, בדברי ההלכות הפשוטות, ולפעמים גם כן עיון הלכה, כדי שלא יתטשטש אצלם סדר משא ומתן ההלכתי על ידי העיון הפנימי ויושר הסברא שבהשכלות האלהיות, יעלו במעלה גדולה ביושר העיון של ההלכה, עד שיזכו תמיד לכוין הלכה ברורה, ובכל מקום תהיה הלכה כמותם כי ד' עמם.

פרק י. לסתרי תורה ורזיה

א.

מתי הוא טוב ללמוד סתרי תורה, כשהתשוקה הפנימית של קרבת ד' היא חזקה, מתעלה ומתגברת, עד שלא תתן מנוח לנפש, ואינה משביעה את חפצה בשום תכן רוחני וקדוש שבעולם, כי אם עם ההגיון הפנימי המדבר ברזי עולם. זאת היא התכונה של עסק בתורה לשמה, שעל זה שנינו וכל העוסק בתורה הרי זה מתעלה.

ב.

לא בכל עת ראוי האדם להופעות רוחניות עליונות, והעתים הרבות שאין בהן הארה עליונה הן הן הראויות להיות מקודשות ללמודים הנגלים בגופי תורה ולעבודה מעשית, אבל כיון שאור הנשמה מתפרץ מיד צריכים לתן לו את חופשו, שילך ויתרחב, יצייר, ידמה, ישכיל וישיג, ישאף וישתוקק האדם לגבהי גבוהים, למקור שרשו, לחיי נשמתו, לאור חיי נשמת כל העולמים, לאור אל עליון, לטובו והדרו.

ג.

כשם שמנויה וגמורה היא, שאם רואה אדם, שהצלחתו היא ברוחניות התורה ובתכמת האמת, וקשה לו העיון ההלכתי, אז חיובו הפנימי הוא לקבוע את החלק היותר עקרי מזמנו לעיון ההוא המסתגל לרוחו, כמו כן אם רואה אדם שלמודו בסתרי תורה מקדש אותו, מעלה את רוחו ומקרבהו אל הקדושה בהרגשת לב ושכל פנימי, ומהלמוד הנגלה אינו רואה את הפרי הנחמד הזה, ולא עוד אלא שאינו מספיק לגרש ממנו

את גסות הנטיות, שהוא מרגיש ברוחו, אז מופת גמור הוא שתקונו הוא בלמוד החלק הזה של אור התורה הפנימי של חכמת האמת. וכשירגיש בקרבו צחצוח וטהרה כזו, עד שגם הלמוד הנגלי יעודדוהו במדרגת הקודש, יוכל להרבות גבולו יותר, עד שימלא את תפקידו יפה, וישוב עוד להתענג עוד בלמודי הרזים העליונים. לאכול ולשבעה ולמכסה עתיק. והכל לשם שמים בכונה טהורה. ולא בזה ענות עני.

.ד

אפילו אם נמצא אנשים גדולים בתורה, ביראה ובחכמה, שאין העניינים של סתרי תורה נוגעים להם, מפני גודל מעלתם, מפני שיש להם רכוש רב להעסיק בו את רוחניותם במכמני התורה והחכמה הגלויים, אל יפול בזה לבו של אדם, שהוא מרגיש בקרבו חוש פנימי, ולחץ של עריגה נשמית אל ארחות הרזים. כי אפילו אם נחליט שתשוקה זו באה לו מפני מיעוט כשרונו לעניינים הגלויים, מה בכך, סוף סוף זאת היא מתת חבלו, וראוי לו לשמח בחלקו, כי קרוב ד' לכל קוראיו באמת ובתמים, ולא ניכר לפניו שוע מפני דל.

.ה

סתרי תורה, מתוך שהם באים ממקור עליון, מחביון העז של פנימיות הנשמה, חלק אלוה ממעל, בשביל כך הם יכולים להכנס אל כל הלבבות, גם ללבבות האלה שלא באו למדה של דעה רחבה לקנין מדע רחב ועמוק. וכשהם משתמשים בכשרונם זה, שהוא הנטיה לרזי עליון, עם הידיעה בחולשה המדעית שלהם, שהיא ממלאתם ענוה, אז מביאים הם ברכה לעולם, ומגלים הם בחפצם הטהור אור גדול של דעת קדושים, שהיא לא נוגעה מכל מחלה שיש במצרים הצרים של חכמת אדם ורוכסי לב איש. אבל אם אלה האנשים לא יכירו את המגרעת והחולשה שלהם, ולא ידאב לבם ע"ז כלל, אלא יתנשאו בגובה רוח, שבאמת כל רזי חכמה לפנייהם גלויים, אז יקלקלו את חוס הרגש, ולא יעצרו כח לגלות את הפניינים הקדושים ממקור המחצב של תהום הנשמה, שאינם מתגלים כי אם לדכאי רוח וענוי צדק.

.ו

גם מי שאינו מוכשר לצייר בשכלו את דקות העניינים הנשגבים, המוצעים בסתרי תורה, ובכל ההצעות של חכמת הרזים, מכל מקום הרגש הכללי וההתעדנות הנפשית יוכל להרגיש מצד עצם טבעיותה של הנשמה המשכלת והחוש האמוני הטבוע בנפש. והשמוש השכלי יוכל להיות אצלו רק לזכך את המושגים, שלא יפעלו אצלו פעולות מטעות, הסותרות את הדעה הצלולה ואת האמונה הטהורה בזכות הכרותיה. ואז ישארו אצלו הרשמים הרוחניים בתור מחשבות מנשאות את הרוח, ומרוממות אותו להספירה האלהית העליונה, שהוא מקור האשר והזהר הנשמתי ליחיד ולציבור.

.ז

חסרון גדול בלומדי קבלה הרגילים, מה שאינם משוטטים בתחילה בשכלם, ממקורותיה של תורה, להשכיל בעניינים האלהיים, כי אם הם מלעיטים את עצמם ברמזי למודים הכתובים בספרים, שעל ידי זה אין שכלם מתרומם כי אם איזה רגש כהה מאיר בקרבם. אבל לא זאת המרגעה, כי אם אחר שהאדם משוטט בשכלו לדעת את ד', והוא מצרף לזה שקידה הגונה במשלי חכמים וחדותם הנאמרים בענייני הרזים לכל פרטיהם, אז הוא מתעלה, והעולם כולו מתעלה עמו. זוכה לעצמו וזוכה לכנסת ישראל

ולכל התלויים בה, שהוא הכל ממש.

ח.

יש שמיעוט השכל מביא את האדם לנסתרות, אבל לא מפני שהנסתרות מתאימים לבערות, אלא מפני שהניצוץ השכלי העליון מסתתר ע"י ההתחכמות. וכשאפס האור המתעה הכהה של ההתחכמות מתעוררת התשוקה של הניצוץ העליון שבשכל, אבל לא יוכל להגיע לגמר פתרונו כי אם כשישוב ויעמיק בחכמה בדעת ובכשרון, אז יגיע למדה זו שידע את ערך ההתחכמות האנושית וחולשתה, וממילא תשאר נטיתו רק לשם ההתקשרות עם השכל העליון הנובע מהזיו האלהי בכל תקף תפארתו.

ט.

המעין העליון, מקור אמת אין סוף. יופי אין קץ, גבורה אין גבול, הולך הוא ומפכה במקורה של רזי תורה. עומד הוא להחשף בדרישת אותיותיה, ציוריה, הופעותיה, בכל ארחות הביטוי המחשבתי והלשוני. וכשהנשמה לואה מכל המצרים אשר במדעי הגבול, השאיפות הצרורות בתחומים צרים, שהכיעור והגיעול מתגלה בהם בהתעוררות תנועותיהם השונות, אז תמצא לה מחבא מזרם בצל צח של הגיון רזי עולם ופליאות קודש, אשר בדרישת סתרי תורה. ומתוך ההרים התלולים, הנראים כרוכסי מצער, כיוון מספרים, הערכת גימטריאות. רמזי שמות, זרמי מקרא, הלכה והגדה, אור שמש יוצאת בגבורתה, להיות לצדקה ומרפא, הנה נראה, וכל המביטים אליה ינהרו, ושבו וחיו. אשרי כל טועם טעם עדן אלהים ונחלי עדניו, מצוף דבש סתרי קודש, מסוד ד' ליראיו ובריתו להודיעם.

י.

אחת מהנפלאות של תלמוד רזי תורה היא, שבזמן שהאדם לומד את הענינים הנשאים הללו מתוך אהבה ורגש פנימי, אע"פ שאיננו יכול לתפוס את הענינים בהבנה שכלית בהירה, מ"מ הם מרוממים את כל מהותו, ואח"כ מבהיקים הענינים עליו את אורם, עד שנחלי נהרי חכמה מתפשטים עליו, והוא מוסיף על ידי התעלומה הפנימית, הבלתי ברורה, שכל בהיר ומחשבה ברורה בדרך הופעה בחוג השכלתו.

יא.

כשמסתכלים ברזי טהרה של תורה בלב נאמן, אע"פ שהדברים הרוחניים מצטיירים בכח הדמיון, מתפרשים הם אח"כ בכל אדחות השכל, ומשתוים עם כל דרכי ההגיון הצלול. אמנם לעולם ישארו עודפים וגדולים מכל הפירושים, ויהיו למעין שממנו יקרו כל הנחלים ההגיוניים בכל הדרם וגדלם.

יב.

כשעוסקים בלמוד נסתרות בלא ביאור, אבל בלב טוב ונאמן, דומה לירידת גשמים על ידי עננים, וקשה יומא דמיטרא כיומא דדינא, אבל אחר כך גדול הוא שפע הברכה היוצא מזה, ושמש צדקה זורחת, ממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים.

י.ג.

המניעות מאיזה ציור של שקידת התורה, שבאות מחמת טהרת הנשמה וגעגועיה לציורים רוחניים עליונים, אינן בכלל בטול ומניעה של תורה, כי אם דרגה עילאה לעלות על ידה לשקידתה של תורה העליונה, כמדת ריב"ז שלא מצאו אדם יושב ודומם, אלא יושב ושונה, אף על פי שהיה עסוק בדבר גדול, שהוא מעשה מרכבה, שהדומיה בה הוא דבר של הכרח, מ"מ השקידה הנובעת מעומק הידיעה ובירורה היא מתגברת על כל.

י.ד.

מי שקשה לו ללמוד פרטים ודברים גלויים, מפני תשוקתו העליונה לכללים ולדברים נסתרים, אף על פי שזה הקושי בא מתוך מעלת הנשמה, מכל מקום צריך להתגבר גם על מניעה זו. ובהיותו כופה יצר הרע כזה, שבא ממעלה עליונה, כופה הוא את מדת הדין בשרשו העליון ומרבה בכל העולם כולו חסד ורחמים עליונים, שהם מתגלים לכל בריה, לשמח את כל המעשים, ולהושיע לכל הנדכאים, ולפתח שערי תשובה לכל הרחוקים והמיואשים.

י.ו.

אנו רואים שכשמביטים על העולם לשפטו מצד ההשפעה של הנגלות שבתורה לבד, בלא השפעתה של תורת חסד הנובעת ממקור ההשכלה האלהית הצפונה, מתגדלת מאד מדת הדין, שנאת הבריות ויאוש מכל צד, ואין דרך לעמוד במעמד נפשי מתובל בקדושה בדור שפרצות רבות מזדמנות בו, כי אם בהצטרפות של הדיקנות העולה מהשפעתה של התורה הנגלית עם חסדה ואור פניה של התורה הצפונה, שאז מתמזגים החסדים והגבורות ביחד ובאים לידי מתוק.

י.ז.

בלא החוצפא דעקבתא דמשיחא לא היה אפשר לבאר רזי תורה בגילוי גמור. רק על ידי התעבות ההרגשות שעל ידי החוצפא יהיה אפשר לקבל הארות שכליות עליונות מאוד, וסוף סוף שהכל ישוב לתקון גמור.

י.ז.

רזי תורה מתבארים על פי כל החכמות שבעולם ועל פי יראת שמים הטבעית, שבספרים מבוארת היא יפה ב"חובת הלבבות", והיסוד התחתיתי הזה הוא החומר הראוי לקבל את הצורות היותר עליונות מקדושה של מעלה.

פרק יא. פעולת התורה והדרכתה

א.

הגילוי הסקירתי הרוחני הפנימי במעמקי נשמת ישראל מציג לפנינו את כל התורה המעשית כולה

בצורתה הפנימית, האידיאית, על כל פרטיה. כל ההתפשטות של תורה שבעל פה עם ענפי ענפיה, כולם כאחד, חיי האומה הם עצמם, הנובעים ממקור עליון ומחוטבים בחטיבה איתנה. ומתוך רישום זה של גילוי נשמה זו באים לידי עילוי יותר נשגב, והולכים ומתעלים, ומדרגות העליונות של רוח הקודש הולכות ומתגלות, הכל לפי השקידה של התורה ומעשים הטובים, עילוי המדות, וההארה של הדבקות האלהית ברוח דעת עליון.

ב.

האדם הישר צריך להאמין בחייו. כלומר שיאמין בחיי עצמו והרגשותיו ההולכות בדרך ישרה מיסוד נפשו, שהם טובים וישרים ושהם מוליכים בדרך ישרה. התורה צריכה שתהיה נר לרגלו, שעל ידה יראה את המקום ששם הטעות עלולה, שלפעמים תתע הנפש בתהו לא דרך. אבל המעמד התמידי צריך להיות הבטחון הנפשי. האיש הישראלי מחויב להאמין, שנשמה אלהית שרויה בקרבו, שעצמותו כולה היא אות אחת מן התורה. ואות מן התורה היא עולם מלא, ההולך ומתרבה לאין שיעור, כי אפילו להתפשטות הרוחנית של גרגר חול אחד ג"כ אין מדה וקצב, ולא יכילו שנות האדם לבאר את כל המון החקים המיוסדים בחכמה ומשולבים בדעה וגבורה נוראה שבקרבו. וקל וחומר העם צריך בכללו להאמין באמונה בהירה ונלהבת מאד בחייו בנטיותיו וללכת בהם בבטחה, אז ידע איך משתמשים לאורה של תורת חיים.

ג.

קיום התורה צריך לבוא מתגבורת הכח הרוחני שבעומק קדושת הנשמה, ששוטף את שטף החיים שלו על תנועות האדם היחיד והצבור כולו בשטף פתאומי, בלא הדרגה אטית וחבור חלקים של צו לצו וקו לקו. באופן זה הדבר הרחוק יש לו יניקת חיים על פי מדתו כמו הדבר הקרוב, ויסודי התורה ביחד עם הפרטים, הסייגים והתקונים, המנהגים וההדרכות הישרות, האמונות הטובות, וכל סעיפיהם, פועמים פעמות חייהם כאחד כולם. מה שאין הדבר נוהג בקטנות האמונה, הבאה מתוך צמצום הגיוני מדולדל, שצריך השכל לעמל עד שימצא לו יחש בין העיקר המתקבל אל הלב, לפי השגתו, אל ההסתעפות הרחוקה של התהלוכות הפרטיות, ותמיד הוא נכשל ונחשל בדרכי החיים, ולא יוכל השכל המוגבל וכל חשבונותיו להאיר את דרכו, ולשאוב על ידי כלי שבור זה ממעין הזורם והחי של אור ד' בעולמו ובתורתו לא יעצר כח. ועל כן הולכת היא אורה של תשובה ומפנה דרך לעם, וקוראה בכח לשוב אל ד', לשמוע בקולו, ללכת בדרכיו ולדבקה בו, רק בכח איתן זה יחיה העם ויקום. והשכל הרגיל וכל כשרונו יהיה שמש הגון לעזור עזר מעט את רוח החיים הפועם במלוא הנשמה, בשביל הסגנון והתיאור של איזה דברים פרטיים. אבל יסוד הכל, מבוטח החיים, הרי הוא רוח אלהים שבלב, החי בתוכיותה של הנשמה, המלא עז ותעצומות אשך לא יתן דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ.

ד.

התורה מורידה למטה את העולם הרוחני אל האדם, ובזה כל התענוגים העליונים פתוחים לפניו, וזהו אושר האדם ותכלית יצירתו. וכדי להוריד את העולם הרוחני אליו, צריך שירגיש שהוא חסר לו, והיינו "אני את דכא", ופסל הקב"ה כל הרים וגבעות שבעולם, ולא השרה שכירתו אלא על הר סיני, ולא גבה הר סיני למעלה.

ה.

כשהאדם קרוב ברוחו ורעיונותיו אל התורה, מאירות עליו ההארות העליונות, ומדותיו וכל תכונותיו מתרוממות ומתעלות. מתמלאות זיו של חיים עליונים, וצנורות אורים של לשד חיים קדושים משפיעים עליו את שפעת זיום, ורגשי קרבת אלהים עדינה מפעמים אותו. ועל זאת יתפלל כל חסיד ויזהר בכל דרכיו ומעשיו, דבוריו ותנועותיו, שלא תצא מתחת ידו שום תקלה, ולא יגרום שום חטא ועון, להעשות מחיצה בינו ובין האור העליון השופע את החיים האמתיים, שהם הם הדרכים המפולשים לאושר העליון, אשר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו.

ו.

התורה מזככת את המדות ואת כל התכונות הגופניות והנפשיות, מפני שעל ידי עסק התורה מתקפלת כל הנפשיות כולה לאוצר החיים של מקור היושר החי האלהי, שהוא שורש התורה, ועל ידי שהייתם של הענפים במקורם העליון קונים הם שם את הטבע העליון והקדוש של עצמיותם על פי יסוד מקורם האלהי, ואח"כ בשובם להתפשט בגוף, ולפעול את פעולת החיים, הרי הם שבים בשפע רב של אצילות ועדינות עליונה, והתוצאות המעשיות והמהותיות שלהן מתברכות ומתעדנות. הלא כה דברי כאש נאם ד'.

ז.

זכירת התורה מביאה לידי ענוה. כי "סימן לגסות הרוח עניות דתורה". ענוה בגי' קל"א למ"ד ק"א, ואינו דומה שונה פרקו ק' פעמים לשונה ק"א פעמים.

ח.

התורה דוקא היא היא תבלין ליצר הרע. ולא שום השגה בעולם, ולא שום הרגשות עליונות, - דוקא התורה. "בראתי יצר הרע, בראתי לו תודה תבלין". אמנם התורה צריכה להתפשט בכל בחינותיה, ואז אורה מאיר בכל ההשגות ובחינות ומדות רוח הקודש וגילויים וכיוצא בזה. וכשהם מאירים באור התורה מתברכת היא התורה מאד, והיצר הרע בעצמו הולך ומתעלה, מתקדש ונהפך לטובה, וקטיגור עצמו נעשה סניגור, ובדבר שלוקין בו מתרפאין.

ט.

התורה היא רפואה כללית לכל בשרו, מתקנת בעומק את כל החיים כולם. על ידי התרבות ציורי התורה ואור חייה מתעלה האדם והעולם כולו. בלא אור התורה בכל המון החזיונות ורגשי היראה והתפלה, יוכל הרע להיות מונח וחותר בעולם, מעלה את באשו ורקבונו, אף על פי שההתפעלות הנפשית והופעת הגילויים תהי' גדולה ואיתנה. אמנם לפי המדה שהתורה מתחברת אל ההופעה, מתגלה טובה ויפעת קדשה, ושם שמים מתקדש, וגבורת הקודש עושה חיל.

י.

הצמאון שהנשמה משתוקקת לשלמותה הכללית משתבר הוא בכל הארה רוחנית שבאה עליה אבל הצמאון המיוחד של השלמות הישראלית, שמבקשת את תפקידה, אינו משתבר כי אם על ידי מילוא של תורה.

פרק יב. התורה לישראל ולעולם

א.

התורה אחוזה היא ברוח ישראל. רוח ישראל המופשט הוא מלא כל, אור אלהים, תעודת ההויה, מקור הנשמות. התורה כשמתגברת, כשידיעתה מתרחבת, כשאורה מזהיר, כשרגשותיה מתעמקים בקרב כל נשמה, האורה האלהית מתפשטת יותר בעולם, מתהדרת ומתעלה, וכל העולם כולו מתעלה בעילוי היחידים מרוממי הרוח.

ב.

"דרך ארץ קדמה לתורה". הקדמה זמנית מוכרחת לדורות. המוסר בטבעיותו, בכל עומק הודו וכחו האיתן, מוכרח להקבע בנפש ויהיה מצע לאותן ההשפעות הגדולות הבאות מכחה של תורה. וכשם שהיראה היא בחינת השרש הקודמת אל החכמה, כן המוסר הטבעי הוא בחינת השרש הקודמת אל היראה וכל ענפיה. והכלל הזה הוא נוהג באדם הפרטי, וכן הוא גם כן נוהג בכללות האומה ובכל האנושיות. ואם יש הכרח לפעמים להביא את שפעת התורה בלא ההקדמה של השתרשותו של המוסר הטבעי בטהרתו, זהו דרך של הוראת שעה, והחיים מוכרחים להיות מסבבים שישוב המהלך לסדרו האיתן: הקדמתו של המוסר הטבעי בכל שלמותו, כדי לבנות על מצעו את הטרקלין של התורה והיראה העליונה.

ג.

כל דבר של תורה צריך דרך ארץ שיוקדם לו. אם הוא ענין שהשכל והיושר הטבעי מסכים לו, צריך לעבור בדרך ישר, בנטיות הלב והסכמת הרצון הטהור המוטבע באדם, כגזל, עריות, וצניעות, מנמלה, יונה, וחתול, וקל וחומר מההכרה הפנימית של האדם עצמו וחושו הרוחני. ואם הוא ענין שהוא נעלה מן השכל והנטיה הליבית, צריך גם הוא לעבור דרך הצנור של דרך ארץ, ביחש הקישור שיש לכל פרט עם הכללות כולה, בתור מצוה גוררת מצוה. וגם היושר המוחשי להיות קשור בתורה, בחפץ העליון האלהי המתגלה באור תורה, וההתאגדות עם כללות האומה לדורותיה עם דרכי חייה ברעיון הקודש, כל אלה ארחות דרך ארץ הם, שמכשירים את ההארות שהן יותר פנימיות מהן להאיר בזהר ובהירות מבהקת.

ד.

התורה עושה היא ממש את הנשמה הישדאלית. והחכמה בכלל, אותה שהיא חוץ למושג תורה, עושה היא את הנשמה האנושית. וכשמסתכלים בפנימיותה של הנשמה האנושית במהותה נמצא את רוח ישראל חי בקרבה, וכן המהות הפנימית של כל שכלול וחכמה אנו מוצאים בה אור תורה.

ה.

התורה נתנה לישראל, כדי ששערי אורה יותר בהירים, יותר רחבים, יותר קדושים, מכל שערי האורה של הבינה הטבעית ושל רוח המוסר הטבעי אשר לאדם, יפתחו לנו, ועל ידינו לכל העולם כולו. ואם אנחנו אוטמים את אזנינו משמע לקול ד' הפשוט הקורא בכח על ידי כל שערי האורה הטבעיים, שהיא נחלת כל האדם, מפני שאנו חושבים, שנמצא את אור התורה בתורה הקרועה מכל אור החיים הפרושים בעולם, בפנימיותו ובנשמת האדם בהדרה, אין אנו מבינים בזה את ערכה של תורה, ועל זה נאמר עם נבל ולא חכם, כדמתרגם אונקלוס עמא דקבילו אוריית' ולא חכימו.

.1.

אל יחשוב אדם שאפשר לחיות חיים רוחניים בלא אור התורה. כשם שאי אפשר לחיות בלא אור ואור, בלא מזון ומשתה, עוד יותר ויותר מזה אי אפשר לחיות בלא חיות התורה. ואם רואים אנו בני אדם רחוקים מן התורה וחיים, באמת מדת רוחניותם היא רק לפי אותו הערך שהם קשורים אל התורה, או אל אותם שהם חיים חיי התורה, או שיש בהם בסתר נשמתם איזה אוצר של ירושה מהשפעת חיי התורה. שאבותיהם זכו להם בדורות קדומים. ותלמידי חכמים העומדים בסוד ד' דינס עם רזי תורה כדין כל העם עם כלל התורה, הם מוכרחים לקבל חייהם היסודיים על ידי שפעת סתרי תורה.

.2.

כשם שאין כנסת ישראל מוציאה אל הפועל את סגולותיה כי אם בארץ ישראל. כן אין אדם מישראל מוציא את סגולותיו הרוחניות כי אם על ידי התורה, שהיא הארץ הרוחנית המתאימה לסגולת הנשמה הישראלית. כל המדעים דומים הם לחוץ לארץ ביחושם אל הגידול הנשמתי אשר לישראל.

פרק יג. תורת חוץ לארץ ותורת ארץ ישראל

.א.

כשלומדים הרבה נסתר, אז כל מה שמבינים ולומדים מהנגלה מאיר באור יקרות, ומתגלה הופעת הנסתר וסגולתה על כל העניינים המושגים שבנגלה. וזוהי שיטת הירושלמי שמתוך שחסידיה היו תורתם מתברכת, ולא רק כדברי הבבלי, שתורתם משתמרת. ונראה שהירושלמי עוסק בחסידים יותר עליונים, שהתורה מתגדלת ומתאדרת אצלם ע"י הופעת השגות הקודש ממעט הכמות לנחלים גדולים ואיתנים, ומשיגים אורה של תורה גם על ידי התפלה וההתבוננות שבה, ושקודם ושאחר לה, שהם הם גופי תורה ונשמתה של תורה. ובזה יש הבדל בין אורא דארץ ישראל, שיכולה רוח הקודש להשפיע גם על תוכן ההלכות, ובחוץ לארץ רוח הקודש מתפשטת בגלוי רק על האגדות, וההלכות נדונות על פי השכל האנושי. "במחשכים הושיבני, זה תלמודה של בבלי". אמנם מתוך החשך יצמח אור גדול, העם ההולכים בחשך ראו אור גדול. יושבי בארץ צלמות אור נגה עליהם. מפני שמורידים בזה את הארת השכינה העליונה לשדרות החיים הנמוכות, ומאירים בזה מבואות האפלים רבים מאד, וזה נותן יד לכמה רחוקים שיבאו ויתקרבו ויתחברו אל האור העליון של זיו התורה בעצמותה, שהיא תורת ארץ ישראל, "וזהב הארץ היא טוב, אין תורה כתורת ארץ ישראל ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל".

ב.

"וזהב הארץ ההיא טוב, אין תורה כתורת ארץ ישראל" (מדרש רבה). בכל דור היינו צריכים לחבב הרבה תורת אדץ ישראל. וביותר אנו צריכים לזה בדורנו, דור הנבילה והתחיה, בן הזמן של האפלה והאורה, היאוש והגבורה. בשבילו אנו צריכים סם חיים דוקא מתורת ארץ ישראל. אנו צריכים להראות לו את האמת והבהירות שיש באוצרנו האלהי, בדעותיה והגיונותיה של תורת אמת, ואת היפה והנשגב, הנעם וההוד שיש במצותיה המעשיות, ובתיאור הליכות החיים כולם שעל פיה ובתוכה, כמה היא תורת אמת ותורת חיים גם יחד, - לזה צריכים אנחנו לטעום ולהטעים טעמה של תורה מעומקה ויסודה, וזה לא אפשר לחוש, להשיג ולהרגיש, כי אם בארץ ישראל.

ג.

כל מה שהוא שגור ביחש של תורת חוץ לארץ במובן הפרטי, עולה הוא בערך תורת ארץ ישראל למובן כללי. תורת חוץ לארץ עוסקת בתקון הנפש הפרטית, בדאגתה לחומריותה ורוחניותה, לזיכוכה והתעלותה בחיי שעה וחיי עולם. אבל רק בתור נפש פרטית. לא כן תורת ארץ ישראל. היא דואגת תמיד בעד הכלל, בעד כללות נשמת האומה כולה. הפרטים הנם מתכנסים בקרבה בכללה, הם מתעלים בעילוייה, מתעטרים בעטרתה, "עטרת תפארת לעמוסי בטן, שהם עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליצורם על שם כבוד מלכותו". גם אותו העילוי שמן הפרט להכלל, על כל מרחב התורה ביחוד על מרחב הרעיונות של אמונה ויראת שמים באמת, גם זה עצמו הוא חדוש נשגב ונעלה של תורת ארץ ישראל.

ד.

לא רק האגדה לבדה תואר מאור הרעיון הבהיר של תורת ארץ ישראל, כי אם גם ההלכה. יסודות הסברות, נתוח הפסקים, שרשי השיטות ומובנן הכללי הנעוץ בעמקי החיים הרוחניים והמעשיים. ולא רק התורה במובנה הלמודי, המצוי בדי אמות של הלכה, כי אם הארת החיים כולם, הכל תלוי בעושר הרעיון. מעומק התחיה הרוחנית, המוכנת לתורת ארץ ישראל, הגבולים וקירות הברזל שבין ענין לענין, בין מקצע למקצע, ילכו ויקטנו. העולם הרוחני כולו יהיה מוסקר באויר חיי נשמות של ארץ חיים בסקירה אחת. הוד החיים לחמדת הרזים, בדק הפלפול, והתעודדות התחיה של כנסת ישראל על אדמת הקודש, ברור הלכות והתרחבות החזיון והשירה, חפץ השקידה המצוינת וחשק ההתפתחות הגופנית, כל אלה וכיוצא בהם, שבחוץ לארץ. ובנוהג שבעולם לפני ימי התחיה העומדים אחר כתלנו, היו נדונים כרחוקים זה מזה וסותרים זה את זה, הנם עומדים לנו עתה להיות מאוגדים בחוברת של קשר ואגודת אמת, וכל אחד מסייע את חברו, להרחבתו והעמקתו, להתפשטותו ושכלולו.

ה.

הזרם האלהי הכללי, הזורם בכל חלק מחלקי התורה ונותן להם חיים, הוא מצוי להיות מושג יפה רק פה על אדמת הקודש. אמנם יכולה היא חכמת תורת ארץ ישראל להמציא, מתוך הרחבת הדעת ומתוך עונג רוחני, מרהיב ומעדן, פלפולים רבים, איתנים ורחבים. הזיו המקיף העליון המאיר מפנימי פנימיות הכללים, כשהוא יורד אל הפרטים הוא עושה בהם כל מה שלבו חפץ ביושר ובחכמה. הוא יכול לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות. ועל מגדל הפורח באויר דעת עליון אלפים תשובות ומחקרים

להרחיב לב ולעזן נפש. היא אינה מוכרחת להאריך בפלפול למען העמיד הלכה ברורה. היא משגת את האמת ואת התכן הזך הפנימי מזיו פנימיות החוש האלהי, המאיר על יושבי אדמת קודש. אוירא דארץ ישראל יוכל רק הוא להחכים את עוסקי התורה במדה הפנימית הגבוהה והנאצלת הזאת, ובתוך פרטי פרטיות ההויות וההלכות שואפת היא חכמת תודת ארץ ישראל להתגלות בהדר גאון עזה הפנימי.

.I

אנו צריכים להתרומם לאותה המדרגה של הבנת הכללים וכללי הכללים, והפרטים בהצעותיהם יהיו נסמכים עמם. זאת היא המדה המיוחדת של תורת ארץ ישראל, ובזה היא מחולקת משל חוץ לארץ. התרוממות הנשמה אצל תלמידי חכמים לסקירת הכללים של כללי התורה, ושרשי האמונה והעבודה. שהם מתבארים על פי עסק קבוע ומוסכם בפנימיותה של תורה בכלל, מוכנת היא לבא בארץ ישראל דוקא. אותו הרוח הגדול, שבו כל שאיפה רוחנית, השרויה בעומק הנשמה, אין מטרתה מטרה פרטית כי אם מטרה כללית. לאותו הרצון הנשגב החבוי בנשמתה הפנימית של כנסת ישראל. שממנו מסתעפים כל כללי ופרטי גנזי ושטחי תורה, איננו חל על הנשמה כראוי כי אם בארץ ישראל. על כן רק בארץ ישראל מוכנים הם תלמידי חכמים, אם ירצו להשתמש ביתרונם, ולהכין עצמם למה שהם מוכנים, בפיתוח הגון, לבא אל עמקי תורה מלמעלה למטה, מן הכללים אל הפרטים. השכל הכללי, המואר בקדושה פנימית, מאוירא דארץ ישראל, הוא מקיף ועומד למעלה מכל הגבלות ענינים. הוא משקיף בסקירה כוללת, ומנושאה באור חכמת אמת, על אור התורה האהבה והיראה, האגדה וההלכה, החכמה והמעשה, והענינים יונקים זה מזה ביניקה רעננה. ודוקא מפני שתלמידי חכמים שבארץ ישראל הנם מוכנים אל זאת המעלה הנשאה, על כן כל זמן שהם אינם מכירים את מעלתם הרוממה, ואינם עולים אליה, וחפצים להיות מתנהגים בארחות דרישת התורה רק בדרך הראויה לבני חוץ לארץ, הנם נעשים מתנוונים וירודים, חלשים ולקויים בגוף ובנפש. ולא די שאין יתרון הנעלה מתגלה, אלא שנדמה עוד שתלמידי חכמים שבחוץ לארץ יהיו עולים עליהם בחריצות ובפלפול. וכל זה מפני שלא באו עדיין לידי הכרת עצמם, ואינם משתמשים בדרך למודם באותו היתרון הקדוש, שאדמת הקודש מסגלתם אליו.

.Z

כנסת ישראל בכללה חיה בחוץ לארץ חיים שאינם מקוריים. וקל וחומר שתלמידי חכמים, שיסוד חייהם הוא החיים הרוחניים, השכל, הדעה, הרגש, הקדושה והטהרה, שבחוץ לארץ אינם יכולים לקבל אור חיים מקוריים. על כן שם כל נימא ונימא, היוצאת מגומא אחת, דוחקת היא לחברתה במהלך הרוחני. ההארה הציבורית, העסקנות, העבודה, המעשה, ההלכה, ההגדה, הנגלה, הנסתר, המחקר, הקבלה, המוסר, השירה, הבדיחות וכובד הראש, הפלפול וההגיון, הדקדוק והרמז, שכל אלה הנם נחלקים רק מחוץ ולא מפנים, - כי בעצם החיים, בזרמם הפנימי, המוחש בנשמה, מאוצר החיים העליונים, הכל שופע במהלך אחד, באחדות והשואה, - נעשים מפולגים ומרוחקים זה לזה, נדמה שכל אחד צריך להשמר מחברו ולהתירא ממנו, להיות צופה להתקומם ע"י מפתו ולהתמלא מחורבנו. אי אפשר לאחדות אמתית ושלוש עליון מלא חיים, שהוא בא באמת משפע שמו של הקב"ה, ד' שלום, "שם גופיה איקרי שלום", להתפתח כלל בחוץ לארץ. וכשם שאין שלום אישי יכול להתפתח שם כראוי, כן אין שלום רוחני יכול להתפתח שם, על אדמה טמאה. "לחמם בדאגה יאכלו ומימיהם בשממון וברגזה ישתו". האויר שם מחניק, חניקה רוחנית, ביחש אל אורה ותקוה כללית. ולכן החיים הרוחניים שם, בארץ מאפליה, לא יוכלו להיות

מקוריים, והנם רק נשאבים מאוצר החיים, אשר בשיוור של התורה, שבכתב ושבעל פה, על ידי עמלה ושינונה, אשר יחד עם ישראל הורד ממרום שבתו וירד בגולה. אמנם רק צד הקודש החיצון הולך הוא בגולה, המאמרים והאותיות יכולים להיות נקחים ביד וללכת ממקום אל מקום. מארץ אל ארץ, עם הולכי גולה, אבל הנשמה הפנימית שלהם, נשמת אלהים חיים, ברוממות טהרתה, המצורפת אל האור העליון והתקוה הכללית, המוחשת לעין ומושרשת בכל שעל וצעד של אדמת קודש, של ארץ חיים וגיא חזיון, היא נראית ומתגלה רק במקומה בארץ ישראל. ההכרה, שהננו עם נורא בני מלכים, נדיבי עמים, ומעמידי שרי קודש, זאת ההכרה עצמה, המעולטה בחוץ לארץ בעליפת יגון קודר ובאנחת חושך, היא מתראה על אדמת הקודש בבהירות הנשמה ובזיו החיים. על כן התורה מקורית היא בארץ ישראל והיא מוכנת רק בה להיות מקורית.

ח.

למוסר נמרץ וגדול צריכים חכמי ארץ ישראל. תוכחה גדולה אנחנו חייבים להוכיח אותם, אבל תכן המוסר הזה הפכי הוא מכל מוסר נהוג שכעולם. המדות הקשות, המביאות לאדם להעמיד את ערכו הפרטי ולהגביר את כח פעולתו, כל העולם כולו הוא לקוי מרובי השפעתו, עד שכל אומה אומרת "אני ואפסי עוד", וחפצה לבטל את כל העולם כולו, ולבלע אותו. על כן שוקדים חכמי המוסר אשר מעולם בישראל ובאדם לרכך את קשי הלב, להחליש את האבירות, להכניע את הגאווה, וכל הסעיפים היוצאים מאלה הסוגים. לעומת זה הנה המוסר המצטרך אל המעולים, אל הנתבעים מאור נשמתם להיות גדולים ואדירים, הוא ההפך מזה. הנדיבות העדינה מרחבת את הלב כל כך ומעדנת את הרגש, עד אשר את הכל הוא מרגיש, את כל הצער שבעולם הוא חש, וחפץ לעזור ולהושיע, ורק על עצמו הוא שוכח. מהלכי הנטיות של בעלי הנשמה העדינה, שהיא כוללת באמת עולם מלא, ובאהבתה את עצמה היא אוהבת את הכל והיא מוכנה לשכח את עצמה כליל, הולכים הם הפוכים מנטיותיהם של רוב הבריות: הם נזרמים מהכלל אל הפרט. השיריים בעולם הנם בעיניהם הם עצמם, הליקויים כולם שבנפשם מתגלים בהם באספקלריא צחה, והאור והיתרון כבוש ומכוסה מהם אלה הנם ענוי ארץ, שאחר שהם מתרוממים בחשבון ובדעה, באור ובקדושה, ממלאים את העולם כולו אור וחיים. ממין זה הנם תלמידי חכמים שבארץ ישראל. כל הצער העולמי, וקל וחומר כל הצער העמוק והאיום של כנסת ישראל. הנהו מוטבע בעומק לבבם. וחתום על נשמתם, עד שאינם יכולים להסתכל בתוך תוכם של עצמם להכיר את גדולתם ותפארתם. את זיו הכשר חכמתם ואת עדינות רוחם וטהרת הרגשתם חייבים הם בני ארץ ישראל ביחוד חכמיה, לחפש ולמצא בקרבם את יתרונם. היונק מטל ארץ חמדה. מכשול הדלדול החיצוני, העוני והמחסור, שגם הם הנם תוצאות צרת הגלות והחרבן, שנתך ביותר על אדמת הקודש, - והוא, ב"ה, הולך ופוחת, הולך ואובד את מראהו הממאיר והממרר, - לא יוכל להחשיך על גדל זיו האורה, המתבצבצת ומתפרצת לצאת להראות אות חיים וכח עליון אמנם זאת היא מדת כל נדיבי לבב. כל גדולי עולם, שהושיעו את כל העולמים בהשפעתם, להיות שפלים ונמוגים, וגם פחדנים וענותנים יותר מדאי, קודם שמתבררת להם חובתם, המעטרתם עז ומשימה בידם גבורה וקוממות. לאלה הננו צריכים לקרא קריאה גדולה, להודיעם מהררי ציון עצמם, שהם חיים חיים גדולים ושרב עז ותעצמות בידם, שהם הנם מוכשרים לפלש נתיבות ממקורה של תורה, מתורת ארץ ישראל ממש. שתחזור ותאיר את כל העולם כולו בכבודה. לא במה שתחקו, במעט או בהרבה, את הסגנון של החדוש, הפלפול והדרוש, שבגולה, תראו את כחותיכם הנפלאים, יושבי ארץ חיים, תעודה גדולה וגבוהה הרבה יותר ויותר מזה יש לכם. אתם צריכים להחזיר לנו את עטרת עוזה של תורה מקדושת חיינו הקדמונים ליושנה, אתם צריכים להתנשא לרום פסגת הנשמה האלהית, המשוטטת על הררי ציון, לינק

מזיו טל אורותיה הכולל כל. רוח חיים פנימי יחל לפוח בלבבכם מחיי נשמות של אויר ארץ חיים, הקדושה העתיקה הישנה הנרדמת ומעולפת ומתעוררת וקמה לתחית קודש, החיים החדשים המתעוררים והסוערים בדבר ד' לתקומת עם קדשו, הגבורה והענוה, התורה והעבודה, יראת רוממות של אין סוף והוד אהבת אלהים חיים, ימלאו לבבכם מטל חרמון שיורד על הררי ציון. הנגלה והנסתר, התלמוד והמעשה, הנוי והכח, ימלאו את רוחכם, והעושר והכבוד יבא אחריו וימשך, "עניותא וטפשותא ומרעין בישין" ינוסו ויברחו מהד קול חיי ארץ צבי, הקיצו ורננו במרום ציון, מהחיים המקוריים, מחיי אור תורת אמת ברוב עזם, לא יכבד לנו מרוב הגוונים שהננו מוצאים כבר ערוכים בספרים, בשיטות והליכות עולם, בכל מקצעות התורה, המוסר והדעת. כי יותר מזה ירבו לנו חדשים לבקרים נהרי נחלי דעת ותבונה, ויותר מכל שלום עשוי ומתוקן בתחבולה וסבלנות נכיר את הגודל והשיגוב של האחדות והאהבה האלהית, המתרוממת מעל כל הגיוני בינה ודעת. ומשלומנו הפנימי נפרס סוכת שלום על כל ישראל, ויקרא בנו בצדק שם ד' הפורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים.